

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

МИХАЙЛЕНКО АНАСТАСІЯ МАКСИМІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, професор
_____ Марина САВЧЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

**Розвиток торговельно-економічних відносин України
в межах зон вільної торгівлі**

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»
Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник:
Марія ШКУРАТ, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат економічних наук, доцент

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2024

АНОТАЦІЯ

Михайленко А. М. Розвиток торговельно-економічних відносин України в межах зон вільної торгівлі. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітня програма «Міжнародна економіка». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У бакалаврській роботі досліджено розвиток торговельно-економічної співпраці України, в рамках зон вільної торгівлі. З'ясовано вплив глобалізації на формування торговельно-економічного простору через ЗВТ, фактори впливу на розвиток торговельно-економічного співробітництва України в межах зон вільної торгівлі та надані рекомендації щодо поліпшення торговельно-економічного співробітництва України в межах зон вільної торгівлі.

Ключові слова: економіка, ЗВТ, торгівля, розвиток, угода, інвестиції.

65 с., 1 табл., 16 рис., бібліограф.: 49 найм.

ABSTRACT

Mykhailenko A. M. Development of trade and economic relations of Ukraine within free trade zones. Specialty 292 International Economic Relations. Educational Program «International Economics». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The bachelor's thesis examines the development of trade and economic cooperation in Ukraine, within the framework of Free Trade Zones. The influence of globalization on the formation of trade and economic space through the FTA, factors of influence on the development of trade and economic cooperation of Ukraine within Free Trade Zones are clarified, and recommendations for improving trade and economic cooperation of Ukraine within Free Trade Zones are given.

Keywords: economy, FTA, Trade, Development, transaction, investment.

65 p., 1 tabl, 16 fig., bibliography: 49 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ У ЗОНАХ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ	6
1.1 Дослідження поняття "зона вільної торгівлі": походження та еволюція ..	6
1.2 Механізми функціонування зон вільної торгівлі та економічні принципи й пріоритети, які керують розвитком зон вільної торгівлі	9
1.3 Роль глобалізації у формуванні торговельно-економічного простору через зони вільної торгівлі	13
РОЗДІЛ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ У ЗОНАХ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ	19
2.1 Огляд загального стану торговельно-економічного розвитку України ..	19
2.2 Аналіз наявних зон вільної торгівлі, в яких бере участь Україна	29
2.3 Оцінка впливу діяльності України у зонах вільної торгівлі на економічне становище країни	34
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСУВАННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ АКТИВНУ УЧАСТЬ У ЗОНАХ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ.....	45
3.1 Аналіз переваг та недоліків участі України у зонах вільної торгівлі та прогнозовані економічні вигоди та виклики, пов'язані з активною участю України в зонах вільної торгівлі.....	45
3.2 Визначення факторів, що впливають на розвиток торговельно-економічного співробітництва України у межах зон вільної торгівлі	49
3.3 Рекомендації, які сприятимуть поліпшенню торговельно-економічного співробітництва України у межах зон вільної торгівлі.....	53
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність роботи. Дослідження розвитку торговельно-економічного співробітництва України в рамках функціонування зон вільної торгівлі дає критичне розуміння ефективності участі України в цих торгових угодах, допомагаючи оцінити їхній вплив на економічне зростання, диверсифікацію експортних ринків та загальну конкурентоспроможність.

Аналіз торговельно-економічної співпраці в межах ЗВТ сприяє глибшому розумінню регіональної економічної інтеграції, геополітичних аспектів та розвитку міжнародної торгівлі, що має вирішальне значення для України в умовах глобальної економіки. Це дослідження допомагає формувати обґрунтовану політику, яка може стимулювати сталий економічний розвиток та зміцнити позиції України на світовому ринку, сприяючи пошуку нових шляхів економічного зростання та стратегічному позиціонуванню країни на міжнародній арені.

Метою роботи є визначення особливостей розвитку торговельно-економічного співробітництва України в межах функціонування зон вільної торгівлі.

Завдання дослідження передбачає досягнення наступних пунктів:

- з'ясувати сутність поняття зони вільної торгівлі, походження та еволюція;
- описати механізми функціонування зон вільної торгівлі;
- дослідити роль глобалізації у формуванні торговельно-економічного простору через зони вільної торгівлі;
- з'ясувати економічні принципи та пріоритети, які керують розвитком зон вільної торгівлі;
- охарактеризувати загальний стан торговельно-економічного розвитку України;
- провести оцінку впливу діяльності України в існуючих зонах вільної торгівлі на економічне становище країни;
- виявити переваги та недоліки участі України в зонах вільної торгівлі;

- визначити фактори, що впливають на розвиток торговельно-економічного співробітництва України в межах зон вільної торгівлі;
- проаналізувати прогнозовані економічні вигоди та виклики, пов'язані з активною участю України в зонах вільної торгівлі;
- надати рекомендації щодо поліпшення торговельно-економічного співробітництва України в межах зон вільної торгівлі.

Об'єктом дослідження є зовнішньоекономічна діяльність України.

Предметом дослідження є торговельно-економічне співробітництво України в межах функціонування зон вільної торгівлі.

Структура бакалаврської роботи: Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є положення, сформульовані у працях вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячених дослідженню зовнішньоекономічної діяльності України, періодичні видання та статистичні дані/ офіційних сайтів. При написанні роботи були використані методи наукової абстракції, порівняльний, статистичний, графічний методи.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ У ЗОНАХ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ

1.1 Дослідження поняття «зона вільної торгівлі»: походження та еволюція

Зони вільної торгівлі (ЗВТ) – це спеціально визначені території в межах країни, куди товари можна імпортувати/вивантажувати, обробляти, складати, виготовляти чи змінювати конфігурацію, а також реекспортувати з компаніями, отримуючи широкий спектр переваг, наприклад, звільнення від мита та податків, спрощені адміністративні процедури та безмитний імпорт сировини, машин, частин та обладнання. Зазвичай вони розташовані навколо великих портів, міжнародних аеропортів, національних кордонів і місць із географічними перевагами для торгівлі [1, с.4]. Зона вільної торгівлі – це регіон, в якому ряд країн підписали угоду про вільну торгівлю і практично не підтримують бар'єри для торгівлі у вигляді тарифів або квот між собою. Зони вільної торгівлі сприяють міжнародній торгівлі і пов'язаним з нею вигодам від торгівлі поряд з міжнародним поділом праці і спеціалізації, але їх критикують за витрати, пов'язані з посиленням економічної інтеграції, і за штучне обмеження вільної торгівлі.

Всі країни вводять певні обмеження на імпорту продукцію. Найбільш поширеними видами обмежень є тарифи (податки на імпорт) і квоти (ліміти на кількість імпорту). Історично склалося так, що країни вводили ці обмеження для того, щоб захистити свою внутрішню промисловість. Коли, наприклад, автомобілі, виготовлені в Німеччині, поставляються до США, вони обкладаються податками, які в кінцевому підсумку роблять їх дорожчими для американських споживачів, ніж вітчизняні автомобілі. огляду на вибір між вітчизняними та німецькими автомобілями, американці з більшою ймовірністю купуватимуть вітчизняні автомобілі, якщо вони коштуватимуть значно дешевше. Однак продукція може поставлятися в зони вільної торгівлі всередині країни без

застосування тарифів, квот або інших обмежень. Зони вільної торгівлі, як правило, знаходяться поблизу морських портів, аеропортів або в межах державних кордонах. Коли продукція залишає зону вільної торгівлі і потрапляє до споживачів, застосовуються звичайні тарифи і квоти.

Угода про вільну торгівлю представляє собою угоду між двома або більше країнами, укладену з метою зниження або повного скасування ввізних мит та інших торгових бар'єрів для обміну своєю продукцією. Хоча головною метою ЗВТ є спрощення умов і збільшення обсягів торгівлі між підписантами, такі угоди часто включають додаткові регулювання, відомі як «пов'язані з торгівлею», або заходи, спрямовані на сприяння торгівлі, такі як регулювання в галузі інвестицій, права інтелектуальної власності та інші [2].

Якщо угода про ЗВТ визначає умови міжнародної торгівлі виключно або переважно, то такий вид інтеграції отримує назву «неглибокої». Цікавість в цьому випадку переважно виявляється серед країн, що розвиваються, оскільки просте зниження ввізних мит на їхню продукцію на розвинених ринках є достатнім стимулом для малих відкритих економік. Натомість, розвинені країни та об'єднання країн надають перевагу «глибокій інтеграції», де зниження та скасування мит для країн, що розвиваються, стає винагородою за покращення інвестиційних умов та захист прав інтелектуальної власності. Прикладом такої «глибокої» ЗВТ є угода про розширену та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, оскільки, крім двостороннього зниження або скасування ввізних мит, вона передбачає поступову гармонізацію українського законодавства, стандартів та процесів із відповідними регулюваннями ЄС [3, с. 7].

Пом'якшені правила, обмежені податки та зменшення нагляду у ЗВТ надають значні можливості для бізнесу, і сьогодні вони відіграють вирішальну роль у світовій торгівлі, стимулюючи економічне зростання та сприяючи збільшенню міжнародної торгівлі та інвестицій. ЗВТ покликані «стимулювати експорт, мотивувати виробництво і конкуренцію, залучати прямі іноземні інвестиції, зменшувати регіональну нерівність, сприяти поширенню технологій та економічному розвитку» [4, с. 25].

Концепція вільних зон налічує понад 2000 років, коли товари перевозилися кораблями для імпорту та експорту практично без втручання місцевої влади. Незважаючи на те, що термін «вільні зони» має велику історію, його використання в сучасній міжнародній торгівлі вважається недавнім винаходом. Термінологія вільної зони, ймовірно, походить від районів, розташованих на міжнародних торгових шляхах, таких як Лонгхорн (1547), Марсель (1669), Гібралтар (1704), Сінгапур (1819), Гонконг (1848), Гамбург (1888) і Копенгаген (1891). У 1959 році Ірландія стала першим графством, яке створило сучасну вільну зону. За даними ЮНКТАД, у 1960-х роках фіксується поява сучасної форми вільних зон торгівлі як місць поблизу аеропортів, морських портів та прикордонних коридорів [5, с. 127].

Всього за 50 років ЗВТ стали глобальним явищем і невід'ємною частиною глобальних ланцюжків поставок і вартості. Швидке розширення вільних зон було зумовлене головним чином політичними рішеннями, тісно пов'язаними зі стратегіями національного економічного розвитку. ЗВТ слугують рушійною силою національного та регіонального економічного зростання, заохочуючи прямі іноземні інвестиції (ПІІ), зокрема, пропонуючи менше регулювання та бюрократичної тяганини.

У 1995 році ЮНКТАД нарахувала 500 вільних зон, у 2006 році – 3500, а у 2018 році – 5400. Всесвітня організація вільних зон (WFZO) зараз налічує понад 7000 з них [6].

Отже, зона вільної торгівлі (ЗВТ) представляє собою договір між країнами з метою зменшення або скасування ввізних мит та інших торгових бар'єрів для сприяння обміну товарами та послугами. Історія виникнення і розвитку ЗВТ відображає два основні підходи: «неглибоку» і «глибоку» інтеграцію. Починаючи з розвинених країн та блоків, які спрямовані на глибоку інтеграцію, де зниження мит є компонентом більш широкого сприяння економічному зростанню через покращення інвестиційних умов і захисту прав інтелектуальної власності, і закінчуючи країнами, що розвиваються, які можуть здобувати вигоду від неглибокої інтеграції, сфокусованої на спрощенні торговельних обмежень.

Розмаїття ЗВТ віддзеркалює різні потреби та перспективи країн у світовій торгівлі, створюючи різноманітні форми та рівні інтеграції між учасниками.

1.2 Механізми функціонування зон вільної торгівлі та економічні принципи й пріоритети, які керують розвитком зон вільної торгівлі

Для розвитку зони вільної торгівлі країни-учасниці повинні встановити правила її функціонування. Існує певний перелік запитань, відповідь на які допоможе з'ясувати, як працює механізм ЗВТ:

Яких митних процедур має дотримуватися кожна країна?

Які тарифи, якщо такі будуть, будуть дозволені, і якою буде їхня вартість?

Як країни-учасниці вирішуватимуть торговельні суперечки?

Як будуть перевозитися товари для торгівлі?

Як будуть захищатися та управлятися права інтелектуальної власності?

Те, як відповіді на ці запитання містяться в конкретній угоді про вільну торгівлю, як правило, ґрунтується на політичному впливі всередині та владних відносинах між країнами. Це визначає масштаб і ступінь того, наскільки «вільною» буде торгівля. Мета полягає в тому, щоб створити торговельну політику, з якою могли б погодитися всі країни зони вільної торгівлі [7, с.43].

Зони вільної торгівлі (ЗВТ) функціонують за допомогою різних механізмів, спрямованих на полегшення міжнародної торгівлі та сприяння економічному співробітництву між країнами-учасницями. Розглянемо ключові механізми функціонування зон вільної торгівлі:

1. Скасування або зниження тарифів. Одним з основних механізмів є скасування або зниження тарифів на товари, якими торгують країни-учасниці. Це сприяє вільному переміщенню товарів через кордони, роблячи продукцію більш доступною та конкурентоспроможною на ринках країн-учасниць [8].

2. Митне співробітництво та спрощені процедури. ЗВТ часто запроваджують спрощені митні процедури для зменшення бюрократичних перешкод і прискорення руху товарів. Митне співробітництво передбачає

спрощення документації, прискорення процесів оформлення та гармонізацію стандартів, що робить торгівлю більш ефективною [8].

3. Усунення нетарифних бар'єрів. Окрім тарифів, ЗВТ працюють над усуненням або мінімізацією нетарифних бар'єрів, таких як квоти, ліцензійні вимоги та технічні регламенти. Це має на меті створити рівні умови для бізнесу з різних країн і заохочує чесну конкуренцію.

4. Інвестиційні стимули. ЗВТ можуть пропонувати інвестиційні стимули для залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Ці стимули можуть включати податкові пільги, зниження регуляторних вимог та інші фінансові вигоди для заохочення бізнесу до діяльності в зоні [49].

5. Сприяння торгівлі та розвиток інфраструктури. Розвиток інфраструктури в межах ЗВТ, такої як ефективні транспортні мережі, сучасні логістичні об'єкти та системи зв'язку, сприяє безперешкодному переміщенню товарів і послуг. Це підвищує загальну конкурентоспроможність бізнесу в межах зони.

6. Гармонізація стандартів. ЗВТ часто передбачають гармонізацію технічних стандартів і стандартів продукції між країнами-членами. Стандартизація знижує торговельні бар'єри, що виникають через різні правила, і приносить користь підприємствам і споживачам [9, с.118].

7. Механізми вирішення спорів. Створення ефективних механізмів вирішення спорів має вирішальне значення для безперебійного функціонування ЗВТ. Це гарантує, що конфлікти між країнами-членами або підприємствами можуть бути ефективно вирішені, сприяючи зміцненню довіри та стабільності в межах торговельної зони.

8. Захист інтелектуальної власності. З метою заохочення інновацій та передачі технологій, ЗВТ можуть запроваджувати заходи для захисту прав інтелектуальної власності. Це може включати забезпечення дотримання патентів, торговельних марок та авторських прав для захисту інтересів підприємств, що працюють у зоні.

9. Мобільність робочої сили та розвиток навичок. Деякі ЗВТ сприяють мобільності робочої сили, дозволяючи переміщення кваліфікованих працівників

через кордони. Це може сприяти передачі знань і досвіду, стимулюючи економічний розвиток і співробітництво.

10. Поступова економічна інтеграція. У деяких випадках ЗВТ слугують сходиною на шляху до ширшої економічної інтеграції, коли країни поступово поглиблюють свою співпрацю у сферах, що виходять за межі торгівлі, таких як монетарна політика, фінансова політика та політична співпраця [10, с. 20].

Також ключовим для успішного функціонування та ефективного використання ЗВТ є правове регулювання та організаційні аспекти. Створення та функціонування зон вільної торгівлі базується на законодавчих актах, які регулюють їхню діяльність. Ці законодавчі акти встановлюють правила створення, функціонування, управління та припинення зон вільної торгівлі.

Зони вільної торгівлі можуть мати різні організаційні структури, в залежності від країни чи регіону. Зазвичай це може бути урядовий орган, спеціальний комітет або агентство, яке відповідає за керування та розвиток зони. Правове регулювання визначає умови доступу до зон вільної торгівлі для підприємств та інвесторів. Це може включати вимоги щодо реєстрації, ліцензування, відповідності стандартам та інші обмеження.

Законодавство встановлює правила функціонування зон вільної торгівлі, такі як умови використання пільг, правила торгівлі та інвестування, відповідальність за порушення правил тощо. Правове регулювання може передбачати особливі умови для роботи підприємств в зонах вільної торгівлі, такі як вимоги до організації виробництва, працевлаштування, екологічні стандарти тощо.

Законодавство передбачає механізми контролю та нагляду за діяльністю зон вільної торгівлі з метою запобігання порушень законодавства та забезпечення дотримання правил функціонування.

Використовуючи ці механізми, зони вільної торгівлі мають на меті створити середовище, яке сприяє економічному зростанню, підвищенню конкурентоспроможності та зміцненню економічних зв'язків між країнами-учасницями.

Зони вільної торгівлі стали ключовим елементом сучасної глобальної економіки, допомагаючи країнам здійснювати торгівлю без обмежень та стимулювати економічний зріст. Успіх цих зон залежить від ретельного планування та відповідності економічним принципам та пріоритетам. Дослідження цих аспектів дозволяє краще зрозуміти, як зони вільної торгівлі працюють та як вони сприяють економічному розвитку.

Одні із основних принципів - це зниження митних бар'єрів, що сприяє стимулюванню торговельних відносин між країнами та сприяння інвестиціям. Скасування або зниження митних тарифів дозволяє знизити вартість товарів та послуг, що сприяє збільшенню їх обсягу та доступності для споживачів. Зони вільної торгівлі можуть привертати іноземні інвестиції завдяки створенню сприятливого середовища для бізнесу та доступу до нових ринків. Це сприяє розвитку економіки країн-учасниць та стимулює створення нових робочих місць.

Також важливим принципом є створення сприятливих умов для підприємництва та розвиток інфраструктури. Зростання зон вільної торгівлі сприяє конкуренції, інноваціям та підвищенню якості продукції, що сприяє розвитку підприємництва та покращенню життя населення. Забезпечення ефективної інфраструктури, такої як порти, аеропорти, дороги та транспортні зв'язки, є важливим елементом успішного функціонування ЗВТ. Це допомагає зменшити час та витрати на транспортування товарів, що сприяє збільшенню ефективності та конкурентоспроможності підприємств.

Полегшення торгових операцій є ще одним важливим принципом. Зони вільної торгівлі спрощують процедури митного оформлення, що допомагає зменшити адміністративні бар'єри та знижує витрати на логістику, що в свою чергу стимулює ефективну торговельну діяльність.

Також в наш час не менш важливим є принцип захисту прав інтелектуальної власності зон вільної торгівлі та партнерство і співпраця. Ефективна система захисту прав інтелектуальної власності привертає інноваційні компанії та технології, що сприяє розвитку нових галузей економіки. А ефективне співробітництво між урядовими та недержавними структурами,

бізнес-спільнотою та іншими зацікавленими сторонами забезпечує стабільність та стійкість зони.

У цілому, економічні принципи та пріоритети, які керують розвитком зон вільної торгівлі, спрямовані на стимулювання економічного зростання, покращення конкурентоспроможності країн-учасниць, сприяння партнерству між ними та базується на принципах відкритості, інновацій та співпраці. Забезпечення дотримання цих принципів допомагає створити сприятливі умови для ефективної міжнародної торгівлі та стимулює економічний розвиток країн-учасниць.

1.3 Роль глобалізації у формуванні торговельно-економічного простору через зони вільної торгівлі

Глобалізація – це процес розширення взаємозалежностей між різними країнами, тобто шляхом економічної та культурної уніфікації – обміну поглядами, ідеями, продуктами, взаємного обміну тощо. Таким чином, злиття національних економік поступово призводить до появи єдиної глобальної економіки [11, с.76].

Глобалізація призвела до інтернаціоналізації економічної діяльності, особливо з огляду на те, що в 1980-х роках США і Великобританія стали проявляти більший інтерес до координації ринку. За часів режиму Рональда Рейгана та Маргарет Тетчер у США та Великій Британії більший акцент приділявся приватному підприємництву відповідно. У цей період з'явилося більше експортно-орієнтованих економік, що зумовлено рекомендованим шляхом міжнародними фінансовими органами, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк.

З тих пір спостерігається значне зростання світової торгівлі, в результаті чого міжнародні органи, такі як Світовий банк, МВФ і СОТ, стали дуже потужними, які постійно рекомендували менше втручання уряду і держави і більш вільний рух товарів і фінансів.

Зв'язок між глобалізацією та зонами вільної торгівлі є глибоким, оскільки ці два поняття тісно переплітаються і взаємно підсилюють одне одного. І глобалізація, і ЗВТ зосереджені навколо ідеї лібералізації міжнародної торгівлі. Глобалізація, як ширша концепція, спрямована на зменшення бар'єрів для руху товарів, послуг і капіталу через кордони. ЗВТ, як специфічні зони з послабленими торговельними обмеженнями, є прикладом цих зусиль на регіональному чи національному рівні, спрямованих на створення зон, де торгівля може відбуватися більш вільно.

Глобалізація передбачає збільшення потоку капіталу через кордони. ЗВТ відіграють певну роль у цьому процесі, залучаючи прямі іноземні інвестиції (ПІІ) шляхом надання стимулів та сприятливих умов для бізнесу. Створення ЗВТ часто є стратегічним кроком країн, спрямованим на інтеграцію у світову економіку та використання іноземних інвестицій для економічного розвитку.

Як глобалізація, так і ЗВТ сприяють інтеграції країн у глобальні ланцюги доданої вартості. Глобалізація сприяє розпорошенню виробничих процесів між різними країнами, а ЗВТ створюють основу для активної участі країн у глобальних ланцюгах доданої вартості та отримання вигоди від них, пропонуючи сприятливі умови для виробництва, складання або іншої економічної діяльності. Крім того, як глобалізація, так і створення ЗВТ відображають спільне занепокоєння щодо побудови стійких ланцюгів постачання. Глобалізація спрямована на оптимізацію транскордонних ланцюгів поставок, тоді як ЗВТ можуть підвищити їхню стійкість, сприяючи співпраці між країнами в межах певного регіону, забезпечуючи більш стабільну та диверсифіковану економічну мережу [12, с.20].

Для сприяння глобальній торгівлі стандартизація та гармонізація нормативно-правових актів набувають важливого значення. Як глобалізація, так і ЗВТ часто передбачають зусилля, спрямовані на узгодження торговельних стандартів і правил з міжнародними нормами. Така гармонізація полегшує ведення бізнесу на глобальному рівні.

Глобалізація передбачає обмін знаннями, технологіями та інноваціями через кордони. ЗВТ, залучаючи транснаціональні компанії та сприяючи співпраці, стають каналами для передачі технологій та досвіду. Цей технологічний обмін сприяє глобальному поширенню інновацій. Також глобалізація спонукає країни диверсифікувати свою економічну діяльність, щоб залишатися конкурентоспроможними на світовому ринку. ЗВТ надають країнам платформу для спеціалізації в певних галузях, використання порівняльних переваг та диверсифікації своєї економічної бази відповідно до світових тенденцій [13].

Взаємозалежність економік є характерною рисою як глобалізації, так і ЗВТ. Оскільки країни беруть участь у глобальних ринках та укладають регіональні або двосторонні торговельні угоди через ЗВТ, їхні економічні статки стають дедалі більш взаємопов'язаними. Економічні події в одній частині світу можуть мати хвильові ефекти в усьому світі.

Отже, зона вільної торгівлі визначається великим впливом глобалізації на формування торговельно-економічного простору. Ця форма економічного співробітництва стала важливим механізмом адаптації країн до глобальних тенденцій. Шляхом зниження торговельних бар'єрів та створення сприятливих умов для обміну товарами та послугами, ЗВТ сприяє поглибленню економічної інтеграції між країнами, а також їх впливу на світову торговельну систему. Цей процес не лише сприяє розширенню можливостей для міжнародної торгівлі, але і визначає роль ЗВТ у побудові ефективних глобальних ланцюгів вартості, перетворюючи регіональні торговельні зони в ключовий компонент сучасного глобального економічного ландшафту.

Післявоєнна лібералізація торгівлі в усьому світі мала приголомшливий успіх і залишається одним із найзначніших досягнень, якщо не найважливішим досягненням глобалізму. Це відкриття не відбулося спонтанно в інституційному вакуумі. Натомість, нинішній рівень економічної відкритості та пов'язане з цим процвітання є результатом поєднання багатосторонніх торговельних переговорів

під егідою Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), а пізніше Світової організації торгівлі (СОТ), а також низки регіональних ініціатив.

Існуючі платформи для лібералізації торгівлі – СОТ, регіональні торговельні блоки, зон вільної торгівлі та інші преференційні торговельні угоди – мають свої слабкі сторони. Одна з них полягає в тому, що плоди зниження тарифів і скасування квот в основному були зібрані. Решта торговельних бар'єрів пов'язані з політично гострими питаннями, пов'язаними з технічними та регуляторними питаннями, інтелектуальною власністю та викривленими сільськогосподарськими ринками. Крім того, односторонній характер членства в СОТ став об'єктом зловживань з боку державно-капіталістичних економік, особливо Китаю, який отримав доступ до західних ринків, ревниво захищаючи свої діючі фірми від іноземної конкуренції [14].

Однак відмовлятися від інститутів, що лежать в основі нинішнього торговельного режиму, було б вкрай нерозумно, особливо в часи історично безпрецедентних економічних труднощів, що супроводжують пандемію COVID-19 та війну в Україні й на Близькому Сході. Без обмежень, накладених СОТ, ніщо не завадило б політикам повернутися до торговельної політики, яка задовольняє особливі інтереси, розподіляючи витрати між широкою громадськістю. Як показує приклад Великої депресії, така небезпека була б неминучою в погані економічні часи, коли спокуса запровадити дискримінаційні торговельні бар'єри була б сильною, і це збільшило б масштаби несприятливих економічних потрясінь. Економічне середовище з нульовою або негативною сумою дає паливо для екстремістських ідеологій, мілітаризму та війни. Уникнення такого сценарію – це саме те завдання, яке стоїть сьогодні перед світом.

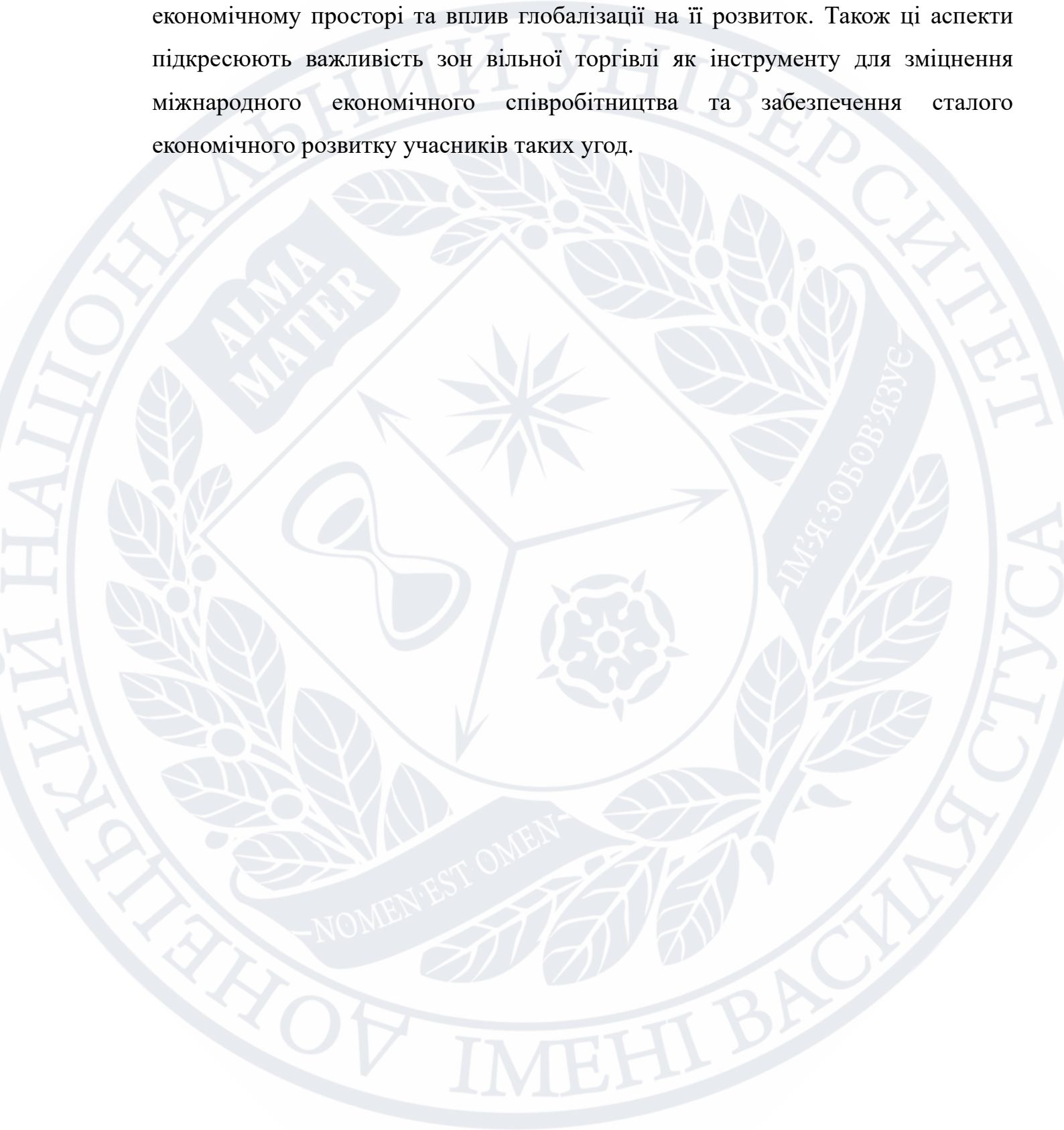
Отже, формування торговельно-економічного простору в межах зон вільної торгівлі (ЗВТ) є динамічною відповіддю на імперативи глобалізації, що відображає складну взаємодію економічних, політичних та регуляторних сил. Ці зони слугують каталізатором інтенсифікації регіонального та міжнародного співробітництва, сприяючи створенню більш інтегрованого та взаємопов'язаного глобального економічного ландшафту. Знижуючи торговельні бар'єри,

гармонізуючи стандарти та залучаючи іноземні інвестиції, ЗВТ не лише полегшують рух товарів і послуг, але й сприяють диверсифікації та спеціалізації економічної діяльності. Більше того, вони відіграють вирішальну роль в інтеграції країн у глобальні ланцюги доданої вартості, забезпечуючи платформи для трансферу технологій, інновацій та розвитку стійких ланцюгів поставок. Виникнення та поширення ЗВТ підкреслює адаптивність країн до динаміки глобальної економіки, що розвивається, сприяючи співпраці та економічній взаємозалежності як важливим елементам формування сучасного торговельно-економічного простору.

Висновки до розділу 1

За підсумками першого розділу, можна з'ясувати, що зона вільної торгівлі є важливим інструментом міжнародної торгівлі, яка має своє походження та еволюцію. Дослідження цього поняття дозволило виявити, як змінювалася ця концепція з часом і як вона впливає на економіку країн сьогодні. Також було розглянуто механізми функціонування зон вільної торгівлі, які базуються на економічних принципах і пріоритетах, що спрямовані на збільшення торговельного обсягу та стимулювання економічного зростання. Основні механізми їх функціонування включають створення сприятливих умов для міжнародної торгівлі, залучення інвестицій, збільшення обсягів експорту та імпорту, а також стимулювання конкуренції на внутрішніх ринках. Розуміння цих механізмів допомагає краще провести оцінку впливу ЗВТ на розвиток країн. Глобалізація суттєво впливає на формування торговельно-економічного простору через зону вільної торгівлі, сприяючи зближенню економік та зростанню міжнародної торгівлі. Вона забезпечує взаємодію країн у рамках міжнародних угод, сприяє створенню спільних економічних просторів та забезпечує умови для вільного потоку товарів, послуг, капіталу та технологій. Роль глобалізації у розвитку ЗВТ є надзвичайно важливою для розуміння сучасних тенденцій у світовій економіці.

Отже, проведені дослідження дозволило визначити ключові аспекти функціонування зон вільної торгівлі, їх роль у сучасному світовому економічному просторі та вплив глобалізації на її розвиток. Також ці аспекти підкреслюють важливість зон вільної торгівлі як інструменту для зміцнення міжнародного економічного співробітництва та забезпечення сталого економічного розвитку учасників таких угод.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ У ЗОНАХ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ

2.1 Огляд загального стану торговельно-економічного розвитку України

Після багатьох років політичної та економічної напруги українська економіка почала стабілізуватися, але спалах COVID-19 у 2020 році, а потім вторгнення росії в лютому 2022 року підштовхнули її до рецесії. Після відновлення з позитивним зростанням у 2021 році (+3,4% ВВП) економіка України скоротилася приблизно на -35% через масштабні руйнування інфраструктури, порушення сільського господарства, промисловості та торгівлі, великий відтік капіталу та відтік працівників [15]. Уряд закликав громадян України чинити опір і отримав міжнародну підтримку, але рішучість росії свідчить про подальшу ескалацію.

Експорт України за 2014 рік становив 53,9 млрд доларів. Найбільше було експортовано недорогоцінних металів та виробів з них – на 15,2 млрд доларів, продуктів рослинного походження – на 8,7 млрд, мінеральних продуктів – на 6,1 млрд, машин і обладнання – на 5,7 млрд. Імпорт України в 2014-му склав 54,4 млрд доларів. Найбільше було ввезено мінеральних продуктів (16,1 млрд доларів), машин та обладнання (8,7 млрд), продуктів хімічної промисловості (6,8 млрд). [39]

У 2015 році експорт в Україну знизився на 29,3% – до 38,1 млрд доларів, а імпорт знизився на 31,1% – до 37,5 млрд доларів. Основними статтями експорту були недорогоцінні метали (9,5 млрд доларів) і продукти рослинного походження (8 млрд), імпорту – мінеральні продукти (11,7 млрд доларів), машини та механізми (6,3 млрд).

У 2016 році експорт впав ще на 4,6% – до 36,4 млрд доларів, імпорт, навпаки, виріс на 4,6% – до 39,2 млрд доларів. Основними групами експорту були недорогоцінні метали (8,3 млрд доларів) і продукти рослинного походження (8,1

млрд), імпорту – мінеральні продукти (8,5 млрд доларів) і машини і обладнання (7,9 млрд).

З 2017 року експорт відновив зростання і склав 43,3 млрд доларів (+ 19%), імпорт зріс на 26,4% – до 49,6 млрд доларів. У 2018 році експорт зріс на 9,4% – до 47,3 млрд доларів, а імпорт на 15,2% – до 57,2 млрд доларів. За 2019 рік експорт товарів склав 50,1 млрд доларів (+5,7%), імпорт – 60,8 млрд доларів (+6,3%) (рисунок 2.1).

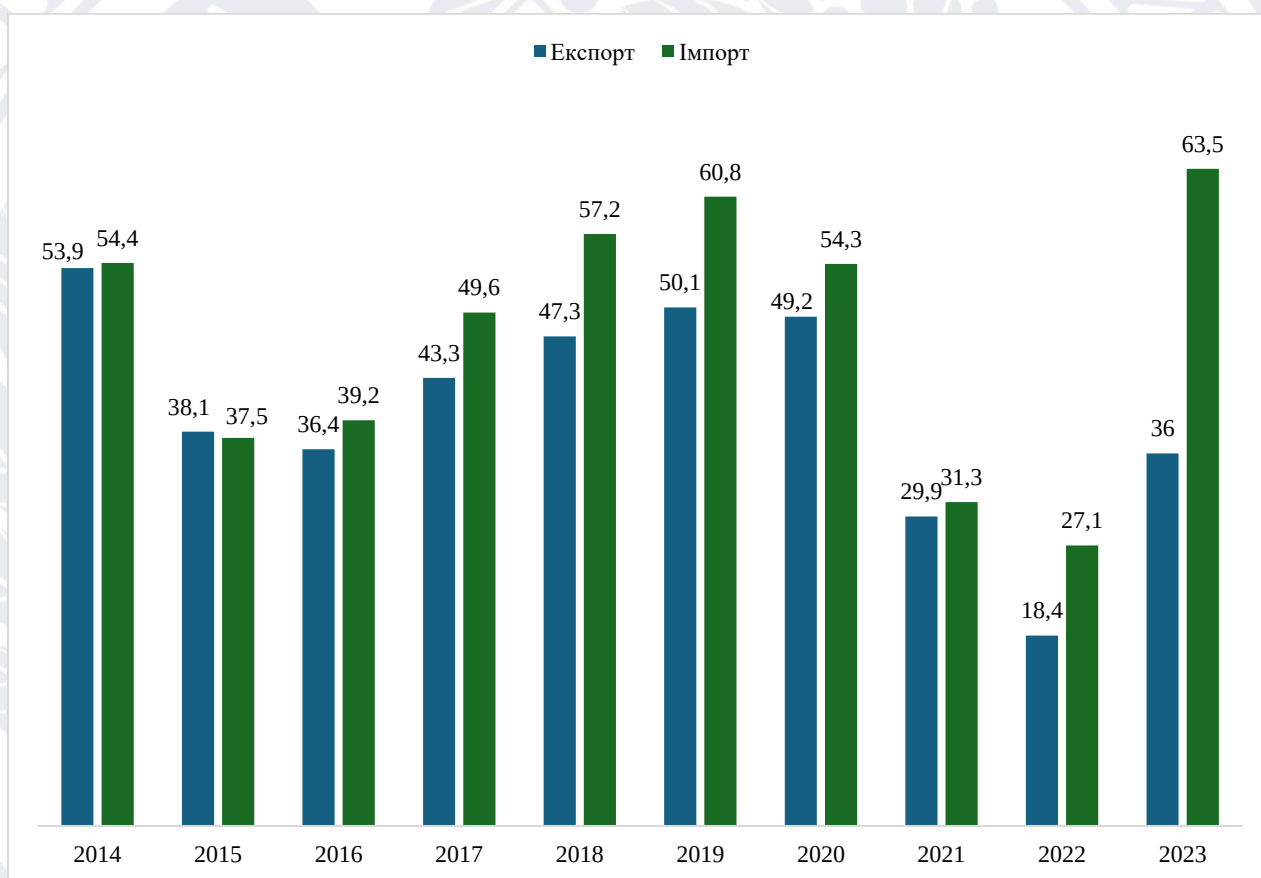

Рисунок 2.1 – Експорт та імпорт України 2014-2023 рр., млрд. грн

Джерело: [10]

2020 рік пройшов під впливом пандемії і карантину: експорт впав на 1,8% – до 49,2 млрд доларів, імпорт знизився на 10,6% – до 54,3 млрд доларів. Основними групами експорту були продукти рослинного походження (11,9 млрд доларів) і недорогоцінні метали (9 млрд), імпорту – машини і обладнання (11,6 млрд доларів) і мінеральні продукти (8,6 млрд).

Експорт товарів в Україні за перші пів року 2021-го, за даними Держстату, збільшився на 30,6% порівняно з аналогічним періодом 2020-го. Імпорт, порівняно з 2020 р., зріс на 29,2%.

У 2022 році економіка України все ще відновлювалася після наслідків пандемії COVID-19, коли вона постраждала від руйнівного нападу з боку росії. Експорт товарів за рік склав \$18,4 млрд, а імпорту – \$27,12 млрд. [10]. Експорт товарів з України за 2022 рік скоротився на 35,1% порівняно з 2021 роком, а імпорту – на 24,1% р.

Сезонно скориговане сальдо зовнішньої торгівлі було від'ємним і становило \$1,97 млрд у грудні 2022 року, тоді як у листопаді того ж року воно також було негативним і становило \$1,41 млрд. Коефіцієнт покриття експортом та імпортом у 2022 році становив 0,8 (2021 рік – 0,93). Зовнішньоторговельні операції проводилися з партнерами з 233 країн світу [16].

У 2023 році з України експортували товарів на \$36 млрд, а імпортували — на \$63,5 млрд. (рис. 2.2.). Країни, з яких найбільше імпортували товарів до України: Китай — \$10,4 млрд, Польща — \$6,6 млрд і Німеччина — \$4,9 млрд.

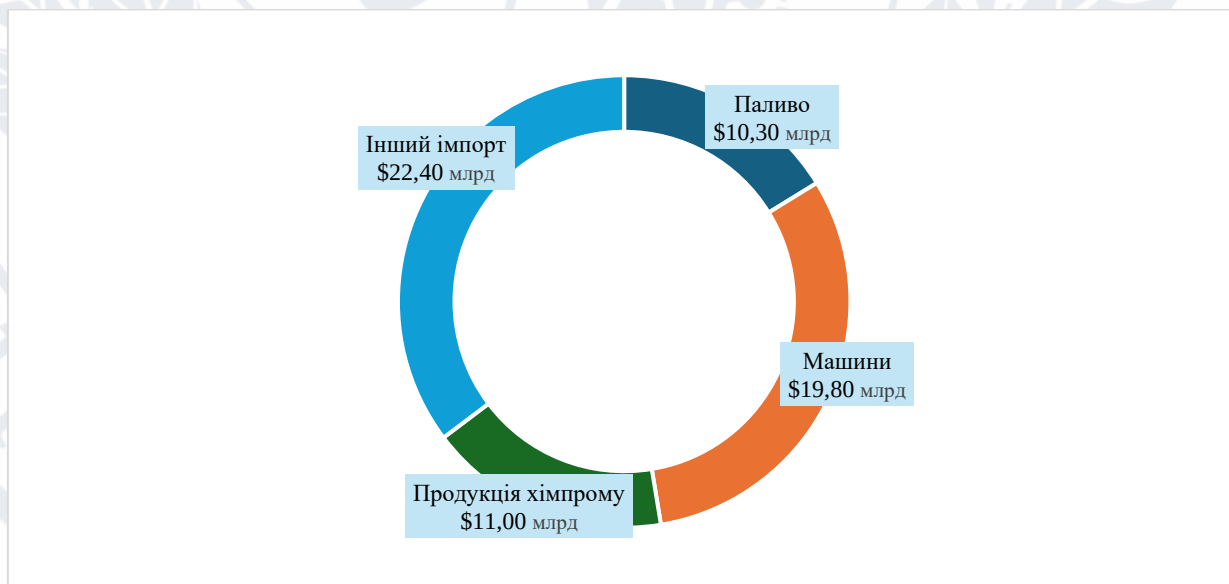

Рисунок 2.2 – Найбільші категорії товарного імпорту України у 2023 р., млрд дол.

Джерело: [17]

У загальних обсягах ввезених у січні-грудні 2023 року товарів 65% склали такі категорії товарів:

- машини, устаткування та транспорт — \$19,8 млрд (при митному оформленні зазначених товарів до бюджету сплачено 141,7 млрд грн, що складає 31% надходжень митних платежів);
- продукція хімічної промисловості — \$11 млрд (при митному оформленні зазначених товарів до бюджету сплачено 74,8 млрд грн, що складає 16% надходжень митних платежів);
- паливно-енергетичні товари — \$10,3 млрд (при митному оформленні зазначених товарів до бюджету сплачено 103,4 млрд грн, що складає 23% надходжень митних платежів).

Ключовими категоріями товарного експорту України є продовольство (здебільшого зерно) та метали, які вкрай залежать від легкості логістики (рис. 2.3).

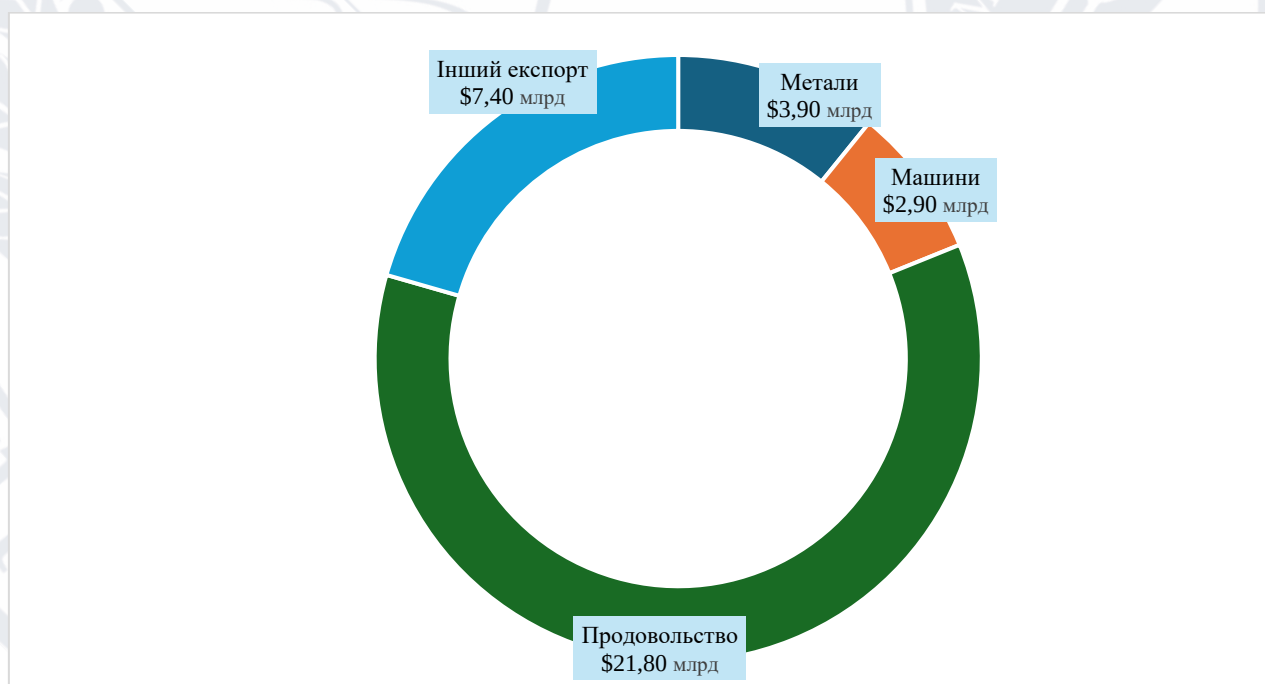

Рисунок 2.3 – Найбільші категорії товарного експорту України у 2023, млрд дол.

Джерело: [17]

Експортували з України найбільше до Польщі — на \$4,7 млрд, Румунії — на \$3,7 млрд, Китаю — на \$2,4 млрд.

До трійки найбільш експортованих з України товарів увійшли:

- продовольчі товари — \$21,8 млрд;
- метали та вироби з них — \$3,9 млрд;
- машини, устаткування та транспорт — \$2,9 млрд.

При митному оформленні експорту товарів, на які встановлене вивізне мито, до бюджету сплачено 559,2 млн грн.

У 2023 році Україна створила власний Український морський коридор до чорноморських портів Одеської області після того, як росія перестала виконувати свої домовленості в рамках Зернової угоди. Це дозволило поступово нарощувати не тільки експорт зернових, але і відновити морський експорт інших товарів, а також поновити морський імпорту.

Втім, у 2023 році Україна також стала потерпати від польської блокади сухопутного кордону, що вдарила по українському експорту та по податкових надходженнях бюджету від імпорту товарів. [18]

Аграрний сектор відіграє важливу роль в економіці України. У 2021 році вона становила 10,6% ВВП і забезпечила роботою 14% працездатного населення. Основними культурами є зернові, цукрові, м'ясні та молочні. Україна є п'ятим за величиною експортером зерна у світі. Країна багата мінеральними ресурсами, головним чином залізом і магнієм, а також енергетичними ресурсами (вугіллям і газом). Ключовими категоріями товарного експорту України є продовольство (здебільшого зерно) та метали, які вкрай залежать від легкості логістики.

Погода у 2023 році сприяла сільському господарству, і аграрії змогли побити рекорди врожайності. Рівень врожайності зернових збільшився до 54,7 ц/га — цей показник побив попередній рекорд 2021 року, коли врожайність становила 53,6 ц/га. Хорошою була врожайність також і інших культур. Це дозволило зібрати високі врожаї незважаючи на втрату для сільського господарства значної частини територій, які або знаходяться під окупацією, або є небезпечними для роботи (рис. 2.4) [18].

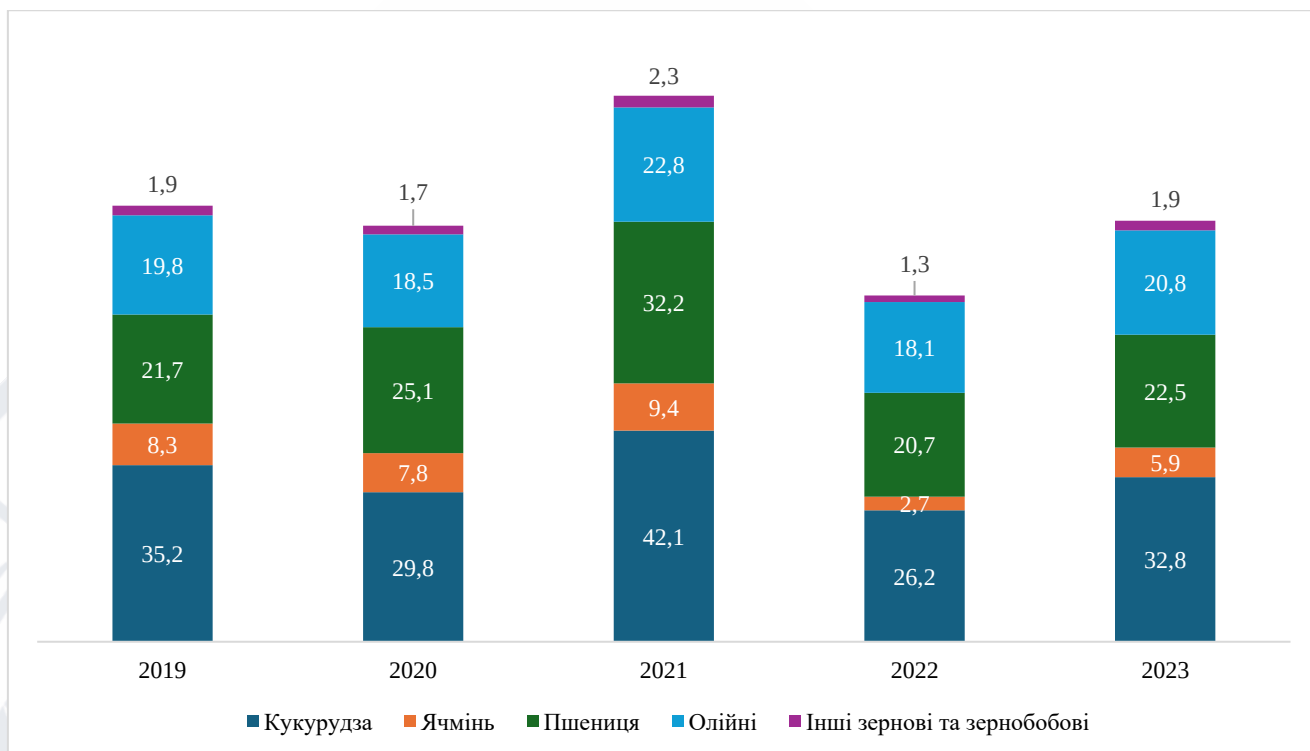

Рисунок 2.4 – Врожай зернових, зернобобових та олійних в період 2019-2023 рр., млн тон

Джерело: [19]

Високі врожаї також несуть певні виклики — важливим є збереження логістичних можливостей для експорту продовольства. Наприкінці 2023 року морський експорт зернових та олійних через Український морський коридор вийшов на пікові показники Зернової угоди. Важливо зберегти ці можливості у 2024 році, а також добитися зняття Польщею блокади західного кордону України.

Не дивлячись на усі складнощі, з якими стикається Україна, вона впевнено тримає лідерські позиції в експорті аргарної продукції. Вона продовжує працювати над покращенням якості та ефективності виробництва, а також шукати нові ринки збуту своєї продукції [48].

У вторинному секторі зайнята чверть активного населення і на нього припадає 23,5% ВВП. В українському виробничому секторі переважають важкі галузі, такі як чорна металургія (Україна є сьомим за величиною виробником чавуну у світі) та металургія. Тільки на ці два сектори припадає близько 30%

промислового виробництва. Однак виробництво сталі нижче рівня до 2008 року (рис. 2.5) [20].

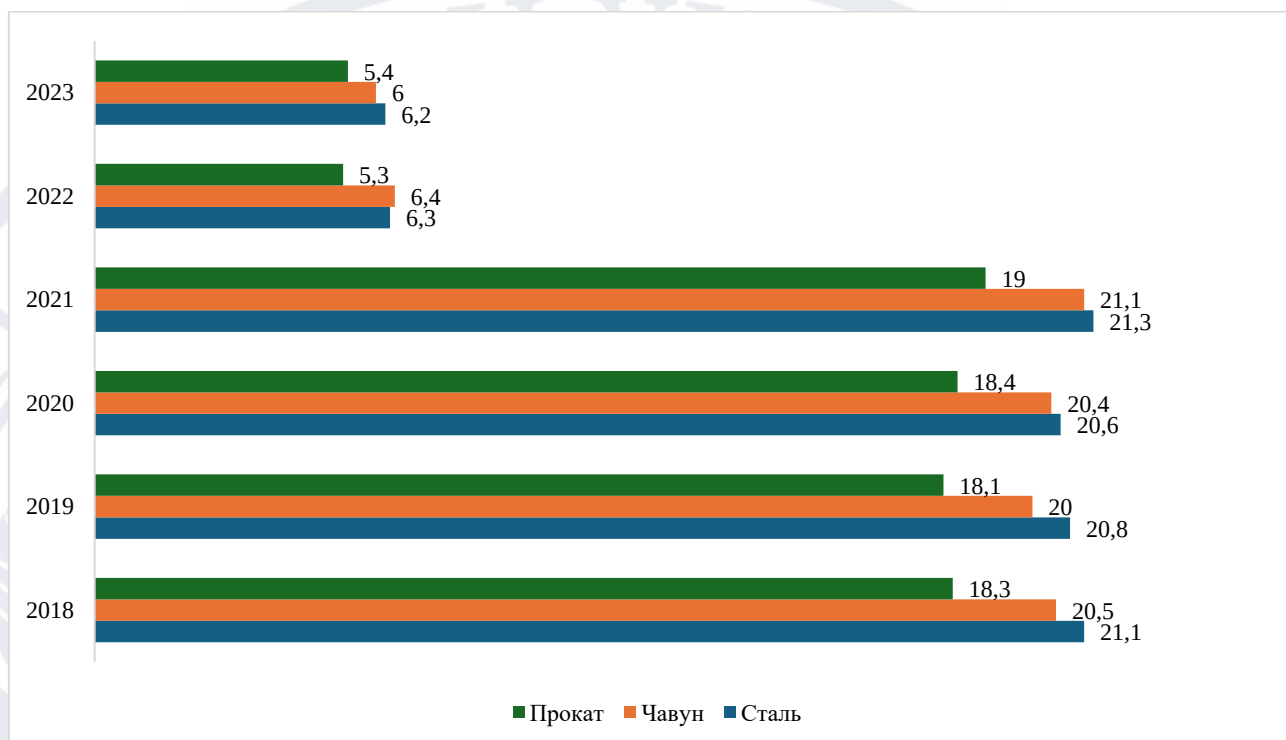

Рисунок 2.5 – Металургійне виробництво України за основними категоріями 2018-2023 рр., млн тон

Джерело: [21]

Наразі металургійні комбінати працюють приблизно на 70% своїх потужностей. Наприкінці 2023 року нарешті вдалося послабити мотузку на шії металургів — відновився морський експорт продукції через Український морський коридор. Коридор мусить продовжити працювати, а можливості для експорту чорних металів розширюватися. Тоді металургія почуватиметься значно впевненіше, оскільки до війни 4/5 виробленої продукції галузі йшло за кордон, і замінити такі обсяги внутрішнім споживанням практично неможливо.

За даними Worldsteel, у січні-лютому 2024 р Україна (1,05 млн т або 142,43% відносно січня-лютого 2023 р.) знаходиться на 16 позиції серед 40 країн-виробників чавуну. По видобуванні сталі Україна посіла 23 місце серед 71

країни-виробника сталі (1,08 млн т або 152,05% відносно січня-лютого 2023 р.). [40]

Важливими галузями також є видобуток вугілля, хімічна промисловість, механічна продукція (літаки, турбіни, локомотиви та трактори) та суднобудування. Україна експортує переважно сталь, вугілля, паливо та нафтопродукти, хімікати, машини та транспортне обладнання, а також зернові, такі як ячмінь, кукурудза та пшениця. Понад 60% експорту припадає на інші країни колишнього СРСР, найважливішими з яких була росія, Казахстан та Білорусь. Інші включають Туреччину та Китай. Україна імпортує переважно нафту та природний газ, машини та обладнання, хімікати. Її основними партнерами-імпортерами є країни колишніх радянських республік (найбільшими є росія та Білорусь). Німеччина, Китай та Польща останніми роками також набувають важливого значення.

Війна створила проблеми не лише для економіки України, але й для глобального металургійного ринку, оскільки вона змінила традиційні торговельні потоки. Хоча Україну не можна вважати міжнародним бенчмарком, як-от Китай, на ринку якого формуються світові ціни на залізну руду, на деяких закордонних ринках вітчизняні виробники домінували.

Наприклад, за даними International Trade Centre, в 2021 році частка України в структурі імпорту Лівану в сегменті гарячекатаного плоского прокату у натуральному вираженні становила 72%, в сегменті катанки Сенегалу – 55%, напівфабрикатів Домініканської Республіки – 58%, чавуну в ОАЕ – 63%. Відповідно без отримання традиційних українських обсягів іноземні торговельні партнери були вимушені знаходити нових постачальників.

При цьому найбільш показовим прикладом є ситуація в Європі. З одного боку, Європа зіткнулася із вибуттям обсягів українського виробництва; з іншого боку – постало завдання вирватися з імпоротної залежності не лише від російського газу, а й від російської сталі. Для цього Єврокомісія встановила (хоча і з деякими умовами) пряму заборону на зовнішньоторговельні операції з

російською металопродукцією, а частина європейських імпортерів самообмежувалась. [41]

Згідно з даними регіональної асоціації Eurofer, у 2021 році Україна забезпечила 43% від загального обсягу імпорту товстолистового прокату в ЄС (рис. 5). Але через втрату основних постачальників цієї продукції – заводів у Маріуполі – 2022 року український обсяг становив лише 11%. До того ж, постачання з росії впали до 2%. Дефіцит закрили виробники з Азії, які забезпечили більше 60% імпортного обсягу блоку у 2022 році.

Українські металурги у 2022 році скоротили експорт залізної руди на 45,9% у порівнянні з 2021 роком – до 23,98 млн т. У грошовому еквіваленті експорт залізної руди скоротився на 57,8% р./р. – до \$2,91 млрд [22]. Відвантаження чавуну за кордон у 2022 році скоротилися на 59% – до 1,32 млн т. Дохід металургів від експорту чавуну минулого року склав \$638,8 млн, що на 61,1% менше, ніж у 2021 році. За перші вісім місяців 2023 року змінилася географічна структура експорту з України (таблиця 2.1). Найбільшим постачальником української продукції залишається Польща, проте вона знизилася з 15,5% до 13,7%.

Таблиця 2.1 – Зміна країн-лідерів експорту з України 2022-2023 рр.

2022 рік			2023 рік		
№ п/п	Назва країни	Частка товарного експорту, %	№ п/п	Назва країни	Частка товарного експорту, %
1	2	3	4	5	6
1	Польща	15,5%	1	Польща	13,7%
2	Румунія	7,5%	2	Румунія	10,6%
3	Туреччина	6,4%	3	Китай	7,3%
4	Китай	5,7%	4	Туреччина	7,3%
5	Угорщина	5,2%	5	Німеччина	5,2%
6	Німеччина	5,0%	6	Іспанія	4,6%
7	Нідерланди	3,8%	7	Італія	4,1%
8	Словаччина	3,7%	8	Нідерланди	3,9%
9	Італія	3,6%	9	Угорщина	3,7%
10	Болгарія	3,3%	10	Словаччина	3,2%
11	Чехія	3,1%	11	Чехія	3,0%
12	Іспанія	2,53%	12	Єгипет	2,76%
13	Молдова	2,14%	13	Болгарія	2,37%
14	Єгипет	2,10%	14	Молдова	2,18%

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6
15	Австрія	2,06%	15	Індія	1,75%
16	США	1,99%	16	Австрія	1,70%
17	Індія	1,72%	17	Литва	1,68%
18	РФ	1,65%	18	США	1,37%
19	Литва	1,48%	19	Франція	1,20%
20	Саудівська Аравія	1,19%	20	Бельгія	0,92%

Джерело: [23]

Основними статтями імпорту України є нафтопродукти (\$5,63 млрд), автомобілі (\$4,1 млрд), нафтовий газ (\$3,26 млрд), упаковані ліки (\$2,26 млрд) та вугільні брикети (\$2,09 млрд), які імпортуються переважно з Китаю (\$10,4 млрд), росії (\$8,13 млрд), Польщі (\$7,07 млрд), Німеччини (\$6,42 млрд) та Білорусі (\$4,74 млрд) [16].

Китай був провідною країною походження товарів, що імпортуються в Україну (рисunek 2.6).

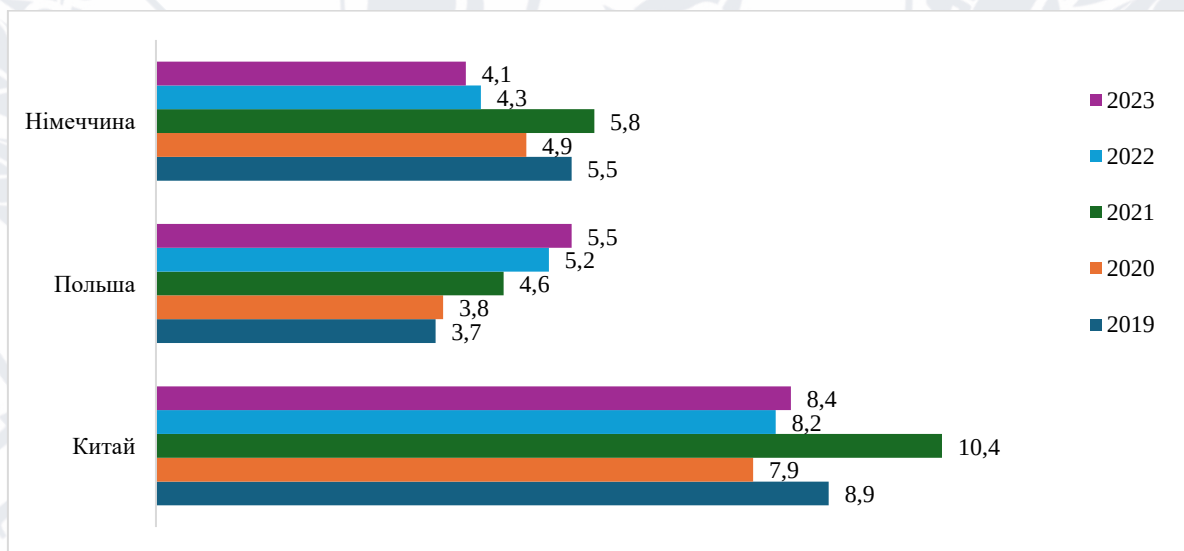

Рисунок 2.6 – Загальна вартість товарів, імпортованих в Україну за 2019-2022 рр. за країнами походження, млн дол. США

Джерело: [24]

У 2019 році з Польши було імпортовано найменше товарів – 3,7 млрд доларів США, порівнюючи із Німеччиною (5,5 млрд доларів США) та Китаєм (8,9 млрд доларів США).

У 2021 році показники значно підвищились та імпорт з Німеччини складав 5,8 млрд доларів США, з Польщі – 4,6 млрд дол США, а імпорт з Китаю досягнув найвищого показнику за останні 5 років - 10,4 млрд доларів США.

У 2023 році Україна імпортувала з Китаю товарів на суму майже 8,4 млрд доларів США. Друге місце за вартістю імпорту посіла Польща – 5,5 млрд доларів США. Німеччина, яка була другою за обсягами імпорту в попередньому році, у 2023 році посіла третє місце – імпортовано було 4,1 млрд доларів США. Україна відіграє значну роль в експорті сільськогосподарської продукції, чорних і кольорових металів, продукції машинобудування та хімічної промисловості. Країна входить до числа провідних експортерів ячменю і є одним з найбільших експортерів пшениці, борошна та продуктів з пшениці. Крім того, Україна є п'ятим найбільшим експортером кукурудзи у світі, і очікується, що в 2022/2023 маркетинговому році вона поставить близько 5,5 млн тонн.

Повномасштабна війна та заблоковані росією чорноморські порти України змінили географію продажів українських товарів на користь європейського ринку. За перші вісім місяців 2023 року найбільше зросли обсяги поставок з України до Румунії, Іспанії та Бельгії. Водночас, окрім деяких країн ЄС, у 2023 році також зріс експорт до Китаю, Єгипту та Ізраїлю.

2.2 Аналіз наявних зон вільної торгівлі, в яких бере участь Україна

З часу відновлення незалежності до 2022 року Україна уклала 18 угод про вільну торгівлю, які покривають 47 країн, і це число продовжує зростати (рисунки 2.7). Окрім того, українські підприємці можуть скористатися можливостями, які передбачає Генеральна система преференцій США, що дозволяє безмитний експорт приблизно 5000 видів товарів.

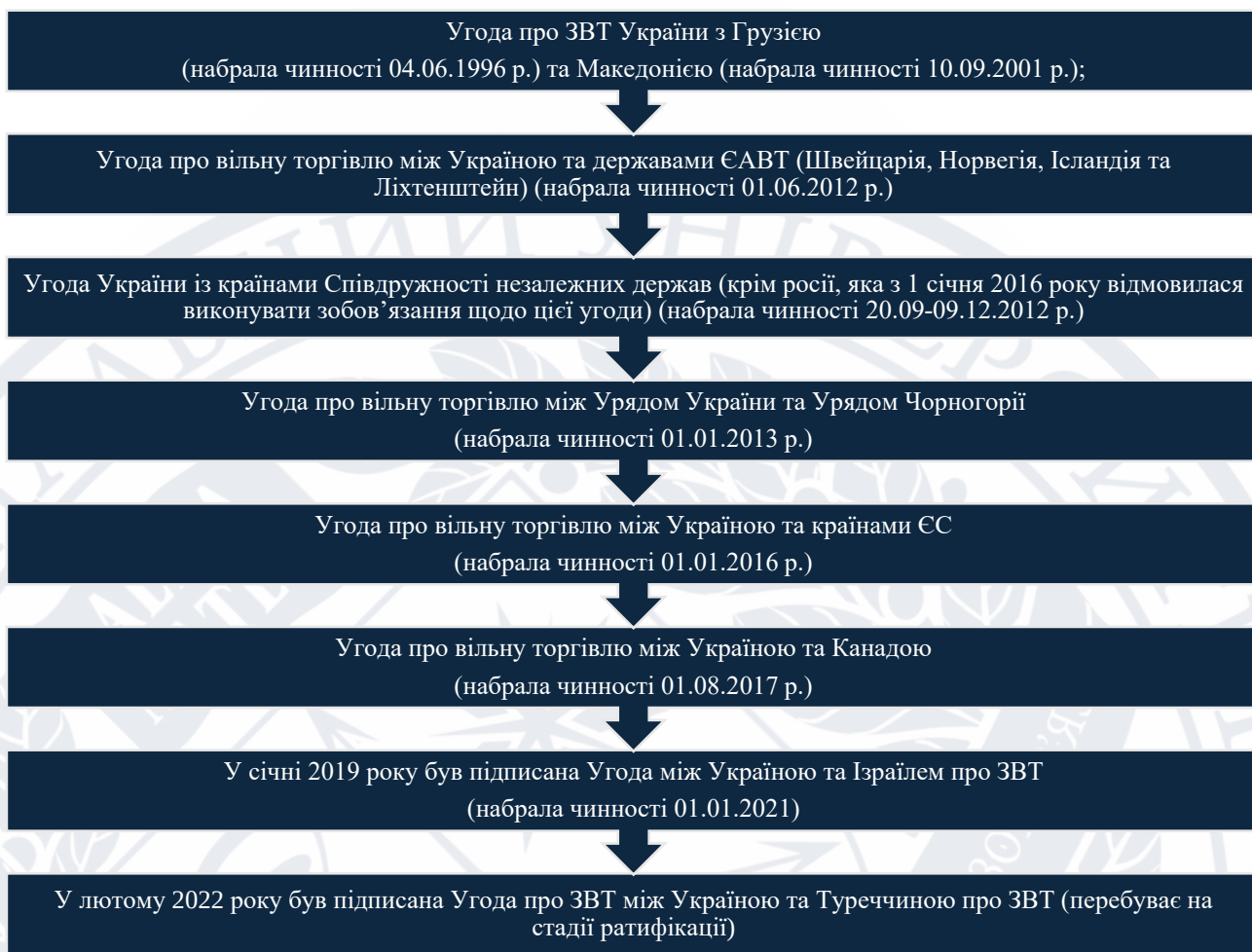

Рисунок 2.7 – Хронологія торговельних регіональних угод про ЗВТ між Україною та країнами світу

Джерело: складено автором

Зона вільної торгівлі між Україною та Грузією існує з 1996 року відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Демократичної Республіки Грузія від 09 січня 1995 року (що набула чинності 04 червня 1996 року). Також вона діє згідно з міжурядовим Протоколом від 17 червня 2009 року, який вносить зміни та доповнення до Угоди і пов'язаний з виходом Грузії із Співдружності Незалежних Держав [25].

Угода про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною була укладена в Скоп'є 18 січня 2001 року та отримала ратифікацію Законом України від 05 липня 2001 року, № 2599-III. Ця Угода спрямована на скасування торговельних обмежень для промислових та сільськогосподарських товарів, створення умов для чесної конкуренції в торгівлі, сприяння інвестиціям та

розвитку спільних інвестиційних проектів. Крім того, вона передбачає захист інтелектуальної власності і співробітництво між сторонами на ринках третіх країн [26].

Угода про вільну торгівлю між Україною та країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), такими як Швейцарія, Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн, була укладена у місті Рейк'явік (Ісландія) 24 червня 2010 року. Вона отримала ратифікацію Законом України від 7 грудня 2011 року, № 4091-VI, та набрала чинності з 1 червня 2012 року. Ця угода охоплює торгівлю товарами (промисловими, сільськогосподарськими, рибними та морськими продуктами), послугами та вирішенням спорів. З урахуванням різниці в економічному та соціальному розвитку між Україною та країнами-членами ЄАВТ, угода передбачає принцип асиметричних зобов'язань сторін, дозволяючи Україні пристосовувати свою торгівлю з країнами ЄАВТ до умов вільної торгівлі [27].

В рамках угоди було укладено ще два документи з метою надання технічної та фінансової підтримки Україні для адаптації до нових умов торгівлі. Зокрема, це включає Меморандум про взаєморозуміння щодо Програми двостороннього співробітництва в галузі сільського господарства між Міністерством аграрної політики та продовольства України та Державним секретаріатом Швейцарії з економічних питань, а також Спільну заяву про співробітництво в галузі рибальства між Державним агентством рибного господарства України, Міністерством рибальства та сільського господарства Ісландії та Міністерством рибальства та прибережних справ Норвегії.

Влітку 2023 року розпочався процес оновлення пакету угод про вільну торгівлю між Україною та ЄАВТ. Зокрема, у новій редакції Угоди будуть додані розділи, які охоплюють питання малих та середніх підприємств, торгівлю та сталий розвиток, електронну комерцію та технічне співробітництво. Також існує пропозиція щодо оновлення наступних розділів: торгівля товарами, технічні бар'єри в торгівлі, санітарні та фітосанітарні заходи, спрощення процедур торгівлі, захист інтелектуальної власності та публічні закупівлі [28].

Угода про вільну торгівлю Співдружності Незалежних Держав (СНД), до складу якої входять Україна, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, російська федерація, Таджикистан, Туркменістан, та Узбекистан, була підписана 18 жовтня 2011 року і отримала ратифікацію від України 13 липня 2012 року. Починаючи з 1 січня 2016 року, росія односторонньо відмовилася виконувати свої зобов'язання в рамках угоди з СНД [29].

Угода про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Чорногорії була укладена в Києві 18 листопада 2011 року і отримала ратифікацію Законом України № 5445-VI від 16 жовтня 2012 року, набувши чинності з 01 січня 2013 року. Ця Угода охоплює торгівлю товарами, послугами та вирішення спорів. Відповідно до умов Угоди, після набуття чинності, Чорногорія передбачає скасування ввізних мит. З метою запобігання можливим негативним наслідкам для економіки України, українська сторона виключила з зони вільної торгівлі ряд чутливих груп сільськогосподарських товарів. Крім того, Україна залишає за собою право застосовувати експортні мита відповідно до існуючих зобов'язань в рамках СОТ [30].

Україна та Європейський Союз уклали найбільш обширну зону вільної торгівлі. Хоча офіційно угода мала почати діяти з 1 вересня 2017 року, фактично вона була впроваджена повністю з 1 січня 2016 року. Цей документ охоплює не лише обмін товарами та послугами, а й сферу державних закупівель, а також передбачає поетапне приведення законодавчого базису України у відповідність до європейських стандартів, сприяючи інтеграції в економічний простір ЄС [31].

Угода про ЗВТ з Канадою з 01 серпня 2017 року з моменту підписання скасовує до 98% торговельних обмежень і мит у взаємній торгівлі між обома країнами [32].

Угода про вільну торгівлю з Ізраїлем, ратифікована Верховною Радою України у липні 2019 року, набула чинності 1 січня 2021 року. Угода про зону вільної торгівлі між Україною та Ізраїлем враховує встановлення тарифних квот для ряду категорій аграрної продукції. Тарифна квота визначає максимальний

обсяг товарів українського походження, який може бути імпортований до Ізраїлю за пільговою ставкою мита 0% [33].

У 2020 році Україна також підписала ЗВТ з Великою Британією, яка набула чинності 1 січня 2021 року, відповідно до якої скасовані всі тарифи та квоти, що охоплюються торговельною угодою між Великобританією та Україною, тобто передусім на аграрну та промислову продукцію. У 2022 році Угода між країнами оновлює порогові значення, а також змінює валюту, встановлену для їх обчислення з євро на спеціальні права запозичення (МВФ). Також будуть впорядковані положення щодо взаємного застосування державних закупівель в частині надання медичних послуг [34].

03 лютого 2022 року Україна підписала Угоду про ЗВТ з Туреччиною. Основа угоди про ЗВТ полягає у скасуванні мит на 10 337 товарних позицій, або 95% всіх товарів на експорт. Ще на 1347 будуть існувати товарні квоти або зменшення мит [35].

Таким чином, Україна активно розвиває свою економічну і торговельну діяльність через різноманітні угоди про вільну торгівлю. Зокрема, країна уклала багатосторонні угоди з рядом країн, включаючи члени Співдружності Незалежних Держав (СНД), країни Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ), Європейського Союзу, та інші. Ці угоди охоплюють різні аспекти торгівлі, включаючи товари, послуги, інвестиції, та регулюють вирішення торговельних спорів. Важливо відзначити, що багатосторонні та більш конкретні двосторонні угоди регулюють торгові відносини України з партнерами з урахуванням їхніх економічних та соціальних реалій.

Наразі спостерігається активний процес оновлення та розширення існуючих зон вільної торгівлі, зокрема з Європейською асоціацією вільної торгівлі та іншими партнерами. Запропоновані зміни передбачають включення нових розділів, таких як питання малих та середніх підприємств, торгівля та сталий розвиток, електронна комерція та технічне співробітництво. Також планується оновлення окремих розділів, таких як торгівля товарами, технічні бар'єри в торгівлі, санітарні та фітосанітарні заходи, спрощення процедур

торгівлі, захист інтелектуальної власності та публічні закупівлі. Ці зміни свідчать про стратегічний підхід України до розвитку своїх торговельних відносин та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

2.3 Оцінка впливу діяльності України у зонах вільної торгівлі на економічне становище країни

Активна участь України в різних зонах вільної торгівлі мала значні наслідки для економічного становища країни. Участь України в угодах про вільну торгівлю забезпечила диверсифікацію ринків збуту для українських товарів та послуг. Зменшуючи або усуваючи торговельні бар'єри, країна отримує кращий доступ до економік своїх торговельних партнерів.

Диверсифікація зменшує ризики, пов'язані із залежністю від конкретних ринків, підвищуючи стійкість економіки України до зовнішніх шоків.

Угоди про вільну торгівлю стимулюють обсяги торгівлі, сприяючи збільшенню експорту та імпорту. Розширені ринкові можливості сприяють економічному зростанню, стимулюючи виробництво та створюючи можливості для працевлаштування (рис. 2.8).

Від початку повномасштабного вторгнення Держстат не публікує даних щодо безробіття. Дослідницька агенція Info Sapiens робить власні оцінки його рівня. Протягом усього 2023 року зберігався тренд на стаке зниження безробіття. Водночас під кінець року безробіття все ще було у півтора-два рази вищим за рівень початку 2022 р., перед повномасштабним вторгненням.

Посилення торгівлі призводить до більш динамічного економічного середовища, стимулюючи інновації та конкурентоспроможність у ключових секторах.

До прикладу, з початку вересня 2017 року діє механізм з вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (рис. 2.9). У 2016 році обсяг експорту товарів становив 13 млрд. 496,3 млн дол., тоді як імпорт склав 17 млрд 140,8 млн

дол. Протягом першого року функціонування зони вільної торгівлі ці показники зросли до 17 млрд. 533,4 млн дол. та 20 млрд. 799,4 млн. дол. відповідно.

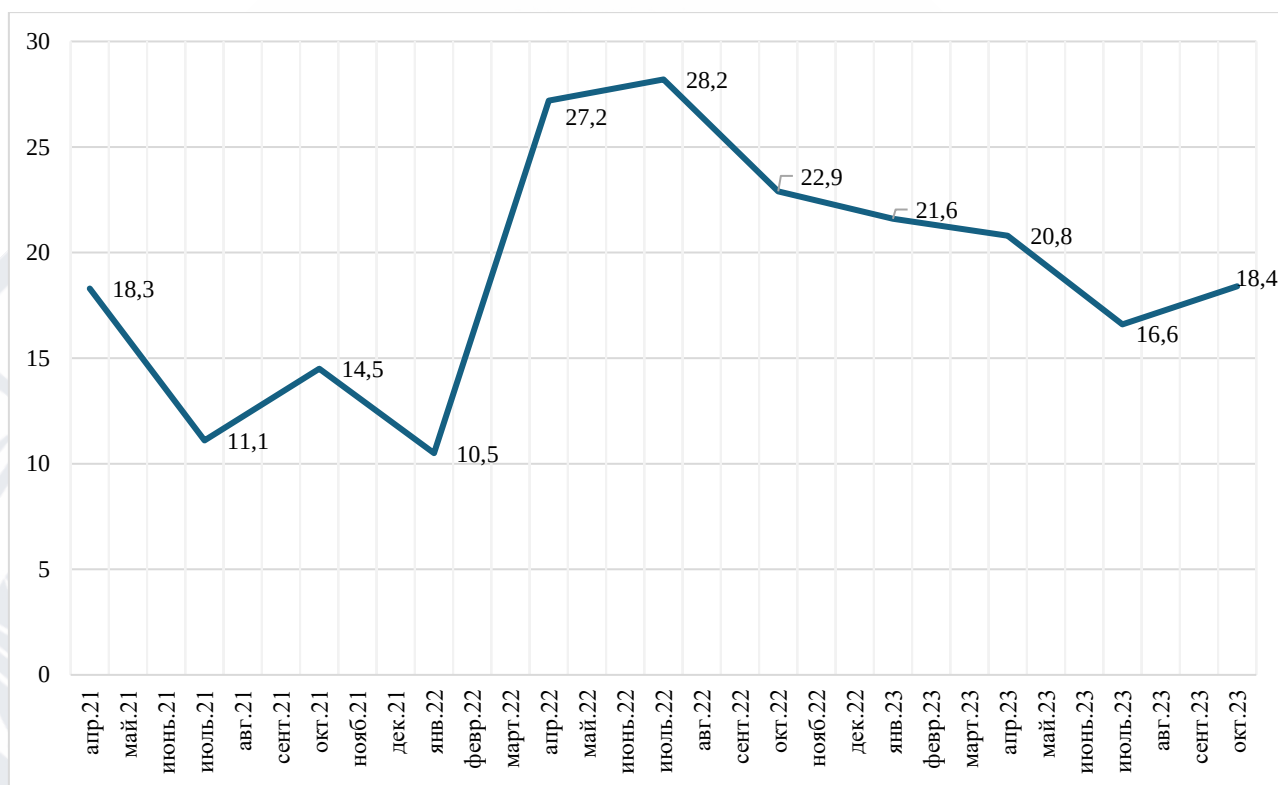

Рисунок 2.8 – Рівень безробіття в Україні впродовж 2021-2023 рр. за оцінкою Info Sapiens

Джерело: [36]

Протягом років 2018-2019 обсяг експорту та імпорту товарів між Україною та ЄС залишався приблизно на одному рівні. У 2020 році, внаслідок пандемії, вартість експорту товарів скоротилась до 18 млрд 604,9 млн дол., а обсяг імпорту зменшився до 23 млрд 859,7 млн дол.

Європейський Союз є головним торговельним партнером України. Впродовж 2021 р. почалось відновлення економіки після пандемії, тому можна помітити значний ріст показників експорту та імпорту. Незважаючи на початок повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року, питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 53,6% від загального обсягу торгівлі України (у 2021 році – 39,1%). У 2023 році цей показник був на рівні 56,0 % та також можна спостерігати зниження обсягів експорту, через значні руйнування інфраструктури країною агресором. На цьому фоні у 2023 році виріс показник

імпорту, оскільки Україна не могла самостійно виготовляти низку необхідних товарів.

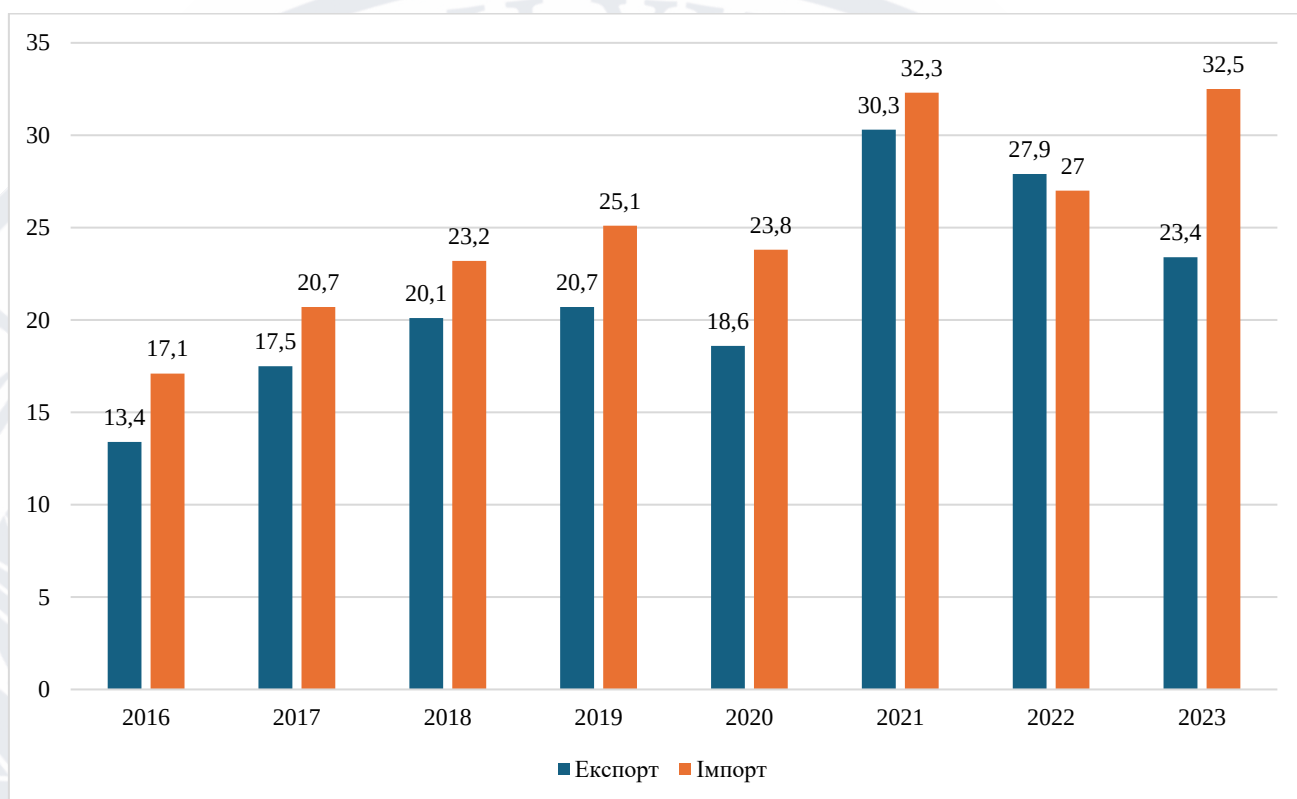

Рисунок 2.9 – Динаміка торгівлі між Україною та ЄС з початку функціонування ЗВТ 2016-2023 рр., млрд дол. США

Джерело: [36]

Механізм з вільної торгівлі між Україною та Канадою функціонує з серпня 2017 року (рис. 2.10).

Після початку чинності угоди у 2018 році обсяг експорту товарів зріс до 78,1 млн дол., імпорт збільшився до 333,1 млн дол. У 2019 році експорт зріс до 85,5 млн дол., а імпорт майже удвічі зменшився до 194,7 млн дол. Протягом 2020 року експорт між Україною та Канадою знизився до 81,3 млн дол. [37]. За 2022 р. обсяг торгівлі товарами між Україною та Канадою зменшився на 35,3% та склав \$272,3 млн. Експорт українських товарів зменшився на 34% до \$105,7 млн., імпорт канадських товарів – на 36,1% та склав \$166,6 млн. Негативне сальдо – \$60,8 млн.

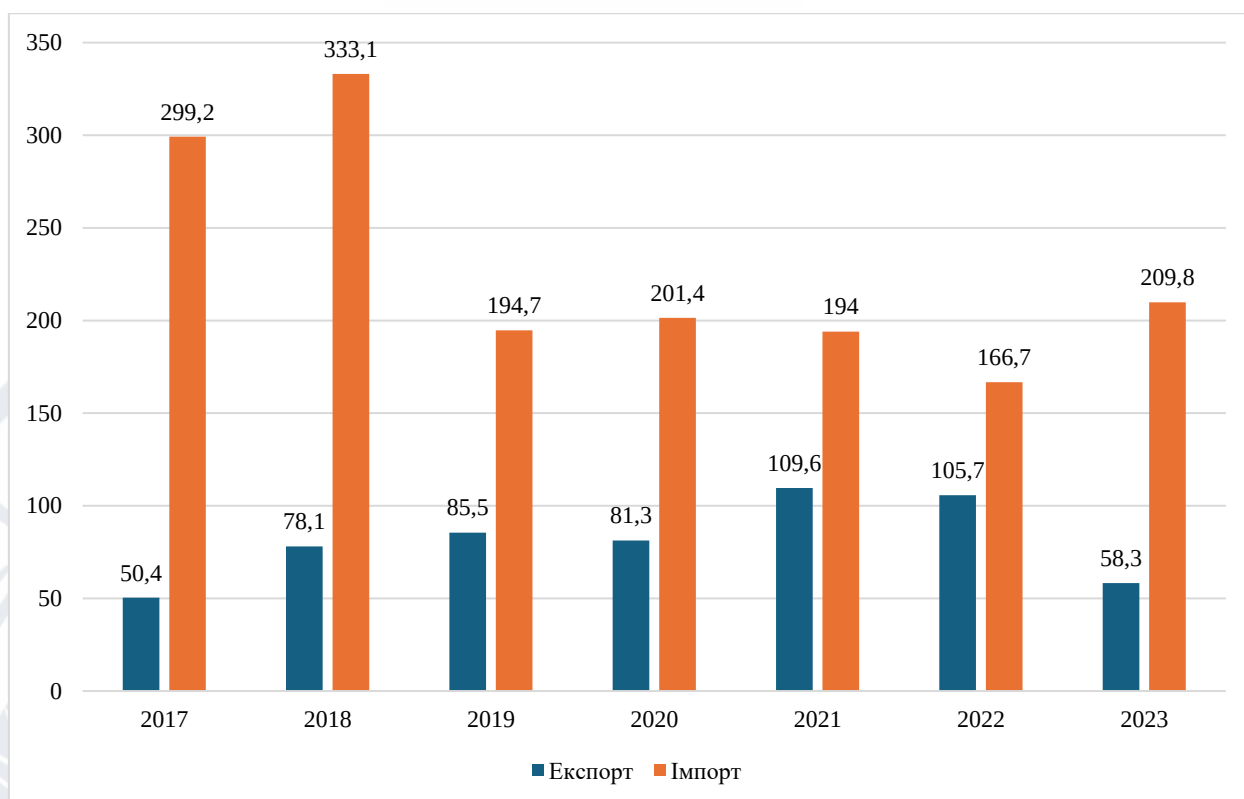

Рисунок 2.10 – Динаміка торгівлі між Україною та Канадою з початку функціонування ЗВТ 2017-2023 рр., млн дол. США

Джерело: [36]

Не менш продуктивною є співпраця України із Грузією (рис 2.11). З 1996 р. ЗВТ Україною та Грузією експорт товарів досяг свого пікового значення в 2011 році – 657,6 млн дол., а обсяг імпорту був найвищим у 2013 році – 217,9 млн дол. У 2020 році експорт та імпорт склали відповідно 366,4 млн дол. та 135,4 млн дол [10].

За підсумками 2022 р. обсяги торгівлі товарами між Україною та Грузією скоротилися на 44,9% та склали 353,1 млн. доларів США. Обсяги експорту українських товарів до Грузії скоротилися на 42,9% та склали 249,1 млн. доларів США, а обсяги грузинського імпорту товарів до України скоротилися на 49,2% та склали 104,0 млн. доларів США. Сальдо у торгівлі товарами за цей період позитивне для України і складає 145,1 млн. доларів США.

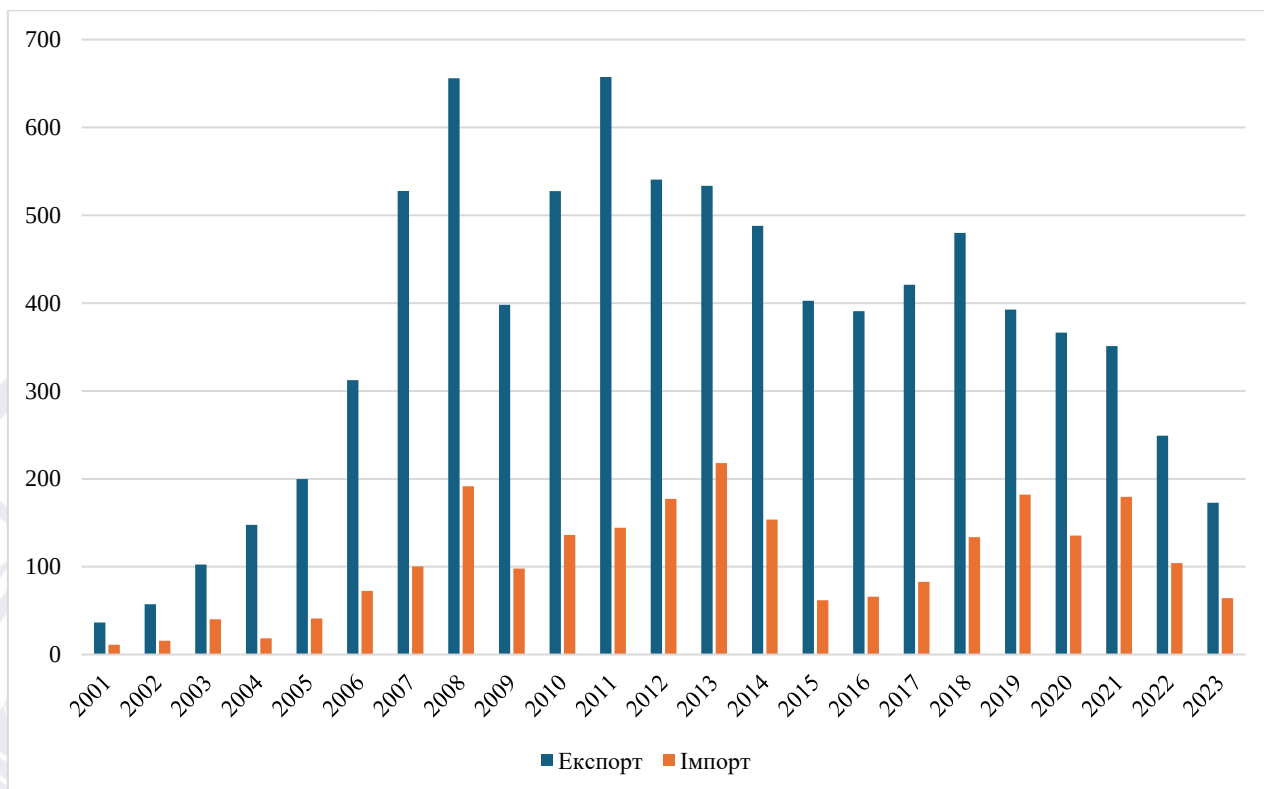

Рисунок 2.11 – Динаміка торгівлі між Україною та Грузією з початку функціонування ЗВТ 2001-2023 рр., млн дол. США

Джерело: [10]

За підсумками 2023 року обсяги торгівлі товарами між Україною та Грузією скоротилися на 8,8% та склали 237,0 млн дол. США. Обсяги експорту українських товарів до Грузії скоротилися на 7,4% та склали 172,8 млн дол. США, а обсяги грузинського імпорту товарів до України скоротилися на 12,3% та склали 64,2 млн дол. США. Сальдо у торгівлі товарами за цей період позитивне для України і складає 108,6 млн дол. США.

Зона вільної торгівлі між Україною та Чорногорією, що розпочала свою роботу у 2013 році, у перші роки функціонування не відзначилася суттєвим впливом на обсяги торгівлі (рис. 2.12).

Проте, у 2016-2017 роках спостерігалось зростання як експорту, так і імпорту, але подальші періоди відзначилися знову зменшенням цих показників.

За даними Держмитслужби України, обсяг торгівлі товарами у 2023 р. склав 16,460 млн. дол. США (-7% у порівнянні з 2022 р.), з них експорт склав 10,556 млн. дол. США (+29% у порівнянні з 2022 р.), імпорт склав 5,904 млн. дол.

США (-38% у порівнянні з 2022 р.). Позитивне сальдо склало 4,668 млн. дол. США.

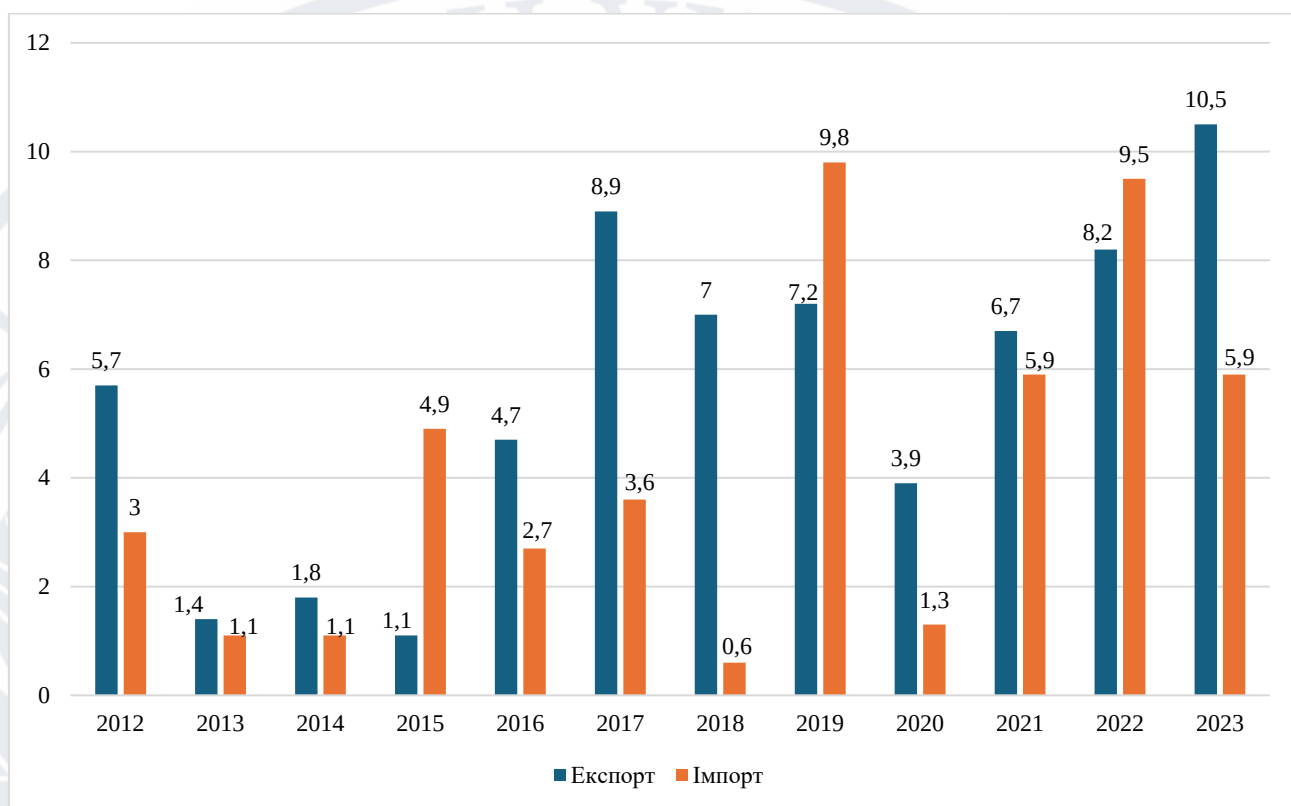

Рисунок 2.12 – Динаміка торгівлі між Україною та Чорногорією з початку функціонування ЗВТ 2012-2023 рр., млн дол. США

Джерело: [10]

Після ратифікації Угоди про ЗВТ, імпорту та експорту послуг між Україною та партнерами стали більш стабільними.

Відзначається позитивний ефект на експорт послуг в Ізраїль, що може бути сприятливим для зростання економічної активності та співпраці між країнами (рис. 2.13).

У 2020 році можемо спостерігати найбільший показник експорту товарів (563,5 млн дол. США) із самого початку функціонування ЗВТ. Імпорт становить середнє значення за всі роки – 171 млн дол США. Ці показники свідчать про успішне розширення експорту послуг з України до Ізраїлю після укладення Угоди

про ЗВТ. Незважаючи на те, що імпорт менший, ніж експорт, збільшення обсягів імпорту свідчить про зростання взаємовигідних торговельних відносин.

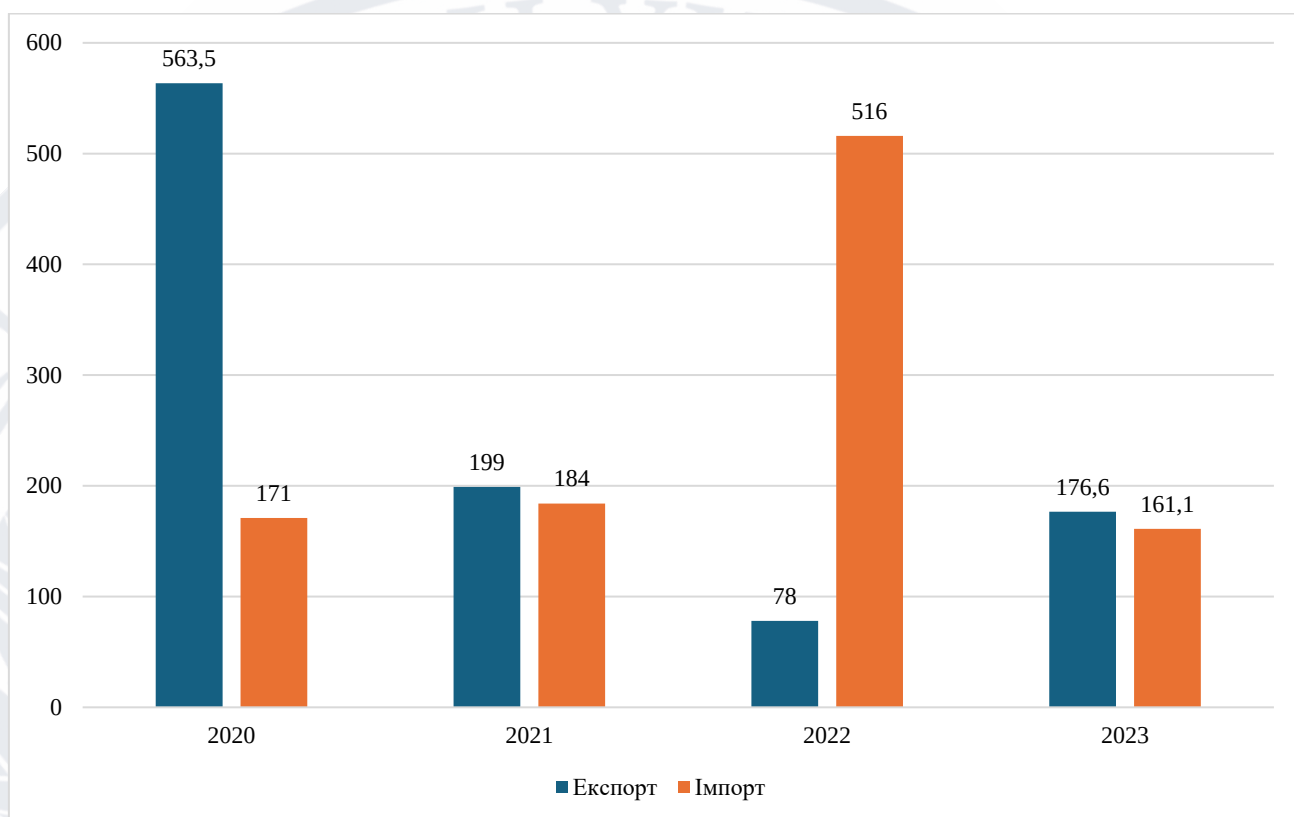

Рисунок 2.13 – Динаміка торгівлі між Україною та Ізраїлем з початку функціонування ЗВТ 2020-2023 рр., млн дол. США

Джерело: [10]

За даними Державної митної служби України за 6 місяців 2023 р. обсяг торгівлі товарами між Україною та Ізраїлем склав 337,8 млн. дол. США. При цьому, експорт становив 176,64 млн. дол. США, а імпорт - 161,17 млн. дол.США. Позитивне для України сальдо зовнішньої торгівлі товарами з Ізраїлем становило 15 млн. дол. США.

Аналіз статистичної інформації двосторонньої торгівлі засвідчив її суттєве падіння, що пов'язано, передусім, з військовими діями в Україні, внаслідок цього були порушені сталі комерційні контакти, логістика та транспортна комунікація.

Участь у зонах вільної торгівлі приваблює прямі іноземні інвестиції (ПІІ) завдяки створенню сприятливого бізнес-середовища. Інвесторів часто

приваблюють країни з відкритими ринками та зниженими торговельними бар'єрами. Збільшення ПІІ може стимулювати економічний розвиток, передачу технологій та покращення інфраструктури, позитивно впливаючи на загальну економічну ситуацію в Україні (рис. 2.14).

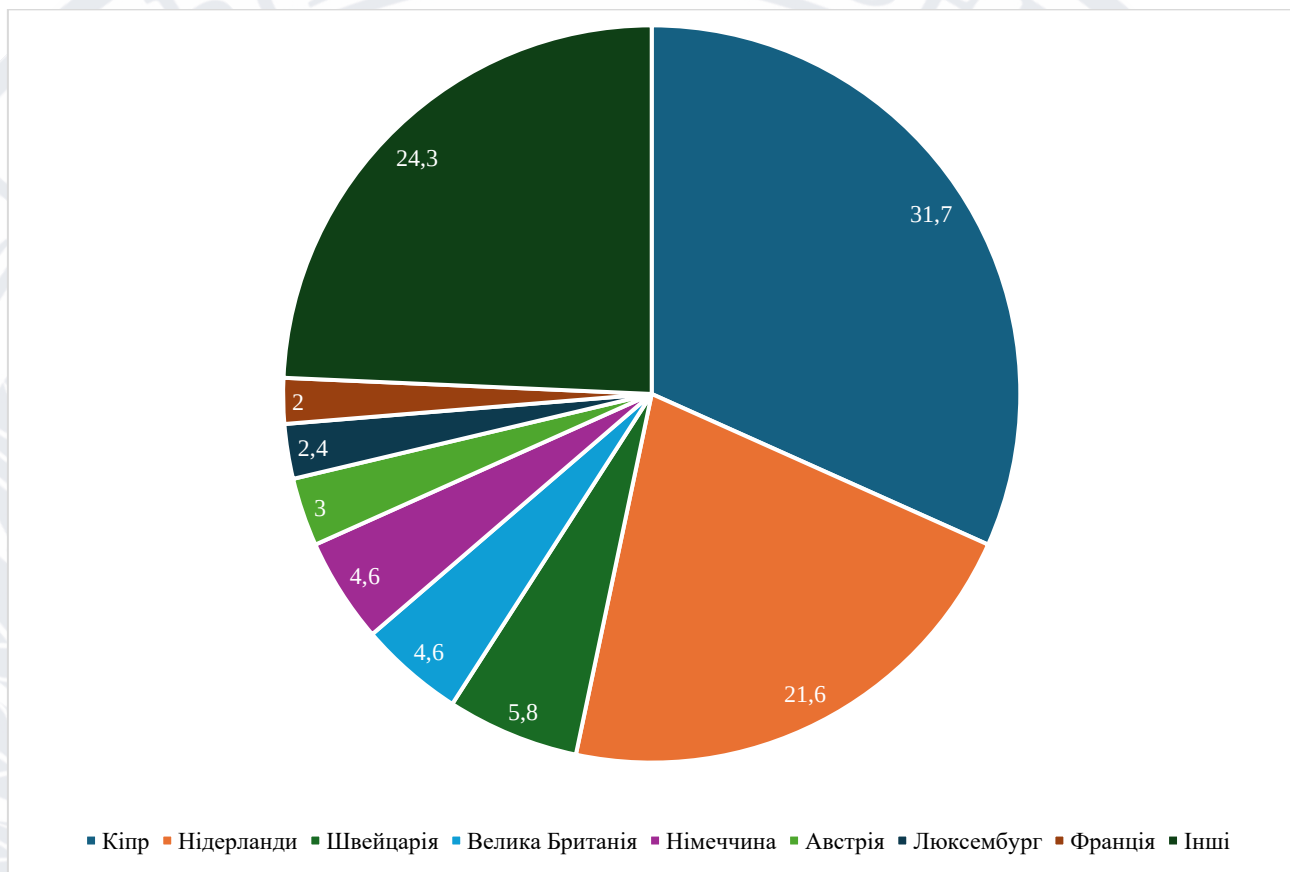

Рисунок 2.14 – Основні країни-інвестори у 2022 р. за даними Національного банку України, %

Джерело: [38]

Обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України (залишків) (інструменти участі в капіталі та боргові інструменти) станом на 31.12.2022 року становив 50,9 млн дол. США. Інвестиції спрямовуються у вже розвинені сфери економічної діяльності. Станом на 31.12.2022 найвагоміші обсяги прямих інвестицій (залишків) були спрямовані до підприємств промисловості – 41,9 % та установ та організацій, що здійснюють оптову та роздрібну торгівлю, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 16,3 % [38].

Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України в 2022 році склали 40,9 млн грн.

Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами освоєння капітальних інвестицій, в 2022 році були:

- промисловість – 30,8% ;
- сільське, лісове та рибне господарство – 12,6 % ;
- транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 12,1% ;
- оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 9,0% ;
- державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 8,9%
- будівництво – 8,0 % ;
- охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 4,3 % ;
- інформація та телекомунікації – 4,1 % ;
- операції з нерухомим майном – 3,5 % .

Протягом 2023 року за даними Національного Банку приплив прямих іноземних інвестицій (ППІ) в Україну становив 4,25 млрд. дол. Це в 7,6 рази більше, ніж обсяг інвестицій за 2022 рік, але на 42% менше, ніж 2021 року (рис. 2.15).

У 2019 році обсяг прямих іноземних інвестицій був майже на такому самому рівні, як і у 2023 році. Але тоді частка становила близько 54% всіх прямих іноземних інвестицій, одночасно із цим інвестори активно вкладали ресурси в капітал компаній.

В той час як у 2023 році, частка реінвестицій перевищила 74%, а частка інших інструментів участі у капіталі становила лише 15% загального обсягу прямих іноземних інвестицій. Запас або накопичення ППІ на початок 2024 року становив \$55,2 млрд. Це на 6,3% більше, ніж на початок 2023 року, і на 16,5% менше, ніж на початок 2022 року [43].

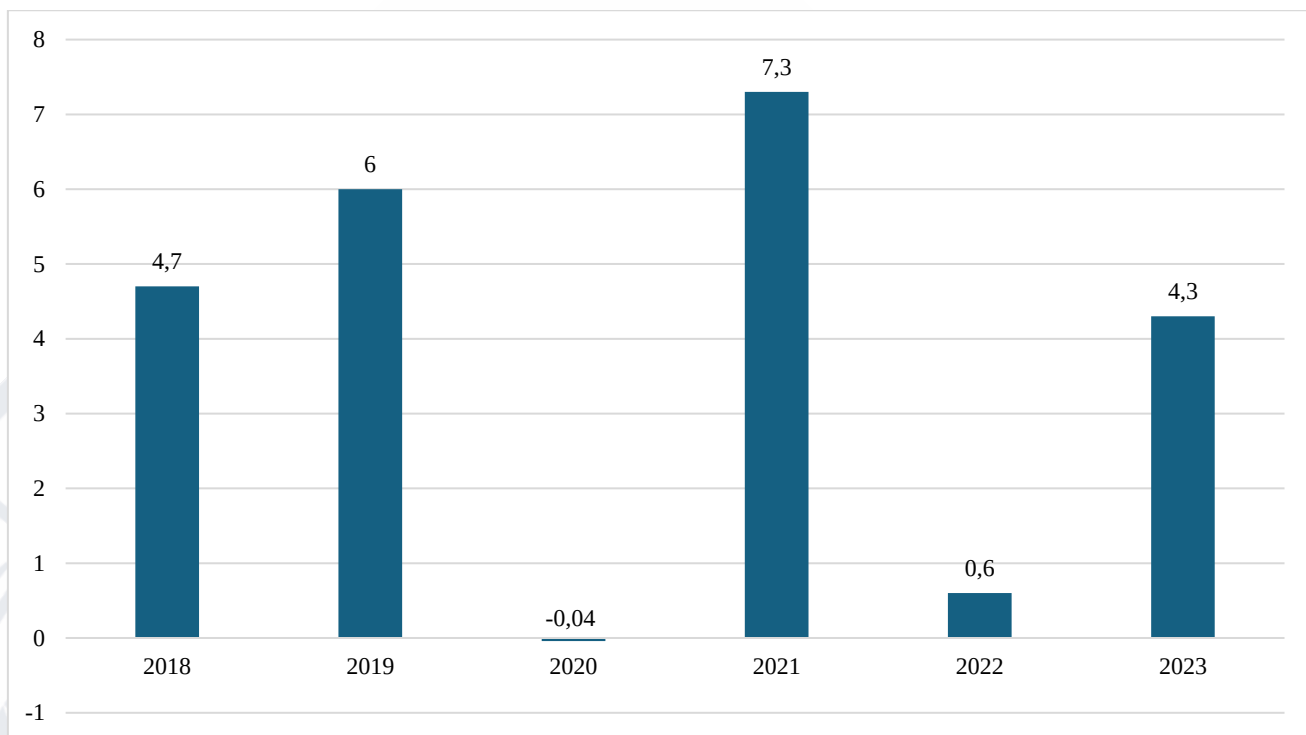

Рисунок 2.15 – Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну у 2018-2023 роках, млрд дол.

Джерело: [43]

Хоча угоди про вільну торгівлю пропонують численні переваги, вони також створюють виклики, такі як посилення конкуренції для вітчизняної промисловості. Деякі сектори можуть зіткнутися з труднощами пристосування до динаміки міжнародного ринку. Здатність уряду впроваджувати політику підтримки постраждалих галузей перед обличчям викликів має вирішальне значення для підтримання економічної стабільності.

Також участь в угодах про вільну торгівлю часто вимагає регуляторних та інституційних змін для приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів. Це може покращити управління, прозорість та загальне бізнес-середовище.

Отже, участь України в зонах вільної торгівлі може принести значну користь її економіці за рахунок розширення доступу до ринків, стимулювання економічного зростання, залучення інвестицій та сприяння інституційному вдосконаленню. Однак, вирішення проблем та забезпечення стійкого реагування на зовнішній тиск є важливими аспектами максимізації позитивного впливу на

економічну ситуацію в Україні. Постійне стратегічне планування, ефективне врядування та адаптивність матимуть вирішальне значення для використання повного потенціалу угод про вільну торгівлю у формуванні економічного майбутнього України.

Висновки до розділу 2

Другий розділ бакалаврської роботи присвячений детальному аналізу стану торговельно-економічного розвитку України, зокрема, розгляду наявних зон вільної торгівлі. Цей аналіз показує, що вони сприяють збільшенню обсягу торгівлі, диверсифікації торговельних партнерів, розширенню ринків збуту та залученню іноземних інвестицій. Важливу роль у стимулюванні економічного зростання відіграє експортна діяльність, зокрема торгівля з країнами Європейського Союзу, яка значно активізувалася після підписання Угоди про асоціацію. Оцінка впливу діяльності України у зонах вільної торгівлі на економічне становище країни виявляє позитивні тенденції, проте не позбавлена певних викликів. З одного боку, участь у зонах вільної торгівлі сприяє збільшенню обсягів зовнішньої торгівлі, розширенню ринків збуту та залученню іноземних інвестицій, що позитивно позначається на економічному зростанні. З іншого боку, процес адаптації до нових умов торгівлі потребує значних ресурсів та зусиль, а також зіткнення з жорсткою конкуренцією на міжнародних ринках. Водночас важливою є стабільна внутрішня політика, спрямована на підтримку експортерів та стимулювання інноваційного розвитку економіки.

Таким чином, аналіз торговельно-економічного розвитку України свідчить про важливість активної участі країни у зонах вільної торгівлі для забезпечення стійкого економічного зростання. Проте для досягнення максимального ефекту від таких ініціатив необхідно продовжувати вдосконалювати внутрішню економічну політику, спрямовану на підвищення конкурентоспроможності українських товарів та послуг на міжнародних ринках.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСУВАННЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ АКТИВНУ УЧАСТЬ У ЗОНАХ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ

3.1 Аналіз переваг та недоліків участі України у зонах вільної торгівлі та прогнозовані економічні вигоди та виклики, пов'язані з активною участю України в зонах вільної торгівлі

Участь України в зонах вільної торгівлі має як переваги, так і недоліки, формуючи динаміку її економічної активності на світовій арені. Розглядаючи переваги, зазначимо, що зони вільної торгівлі відкривають нові ринки для українських товарів та послуг, забезпечуючи доступ до ширшої споживчої бази. Угоди з різними країнами та регіонами скасовують або зменшують тарифи та торговельні бар'єри, сприяючи збільшенню експорту.

Участь у вільній торгівлі стимулює економічне зростання шляхом посилення конкуренції, заохочення інновацій та залучення прямих іноземних інвестицій. Це може призвести до розвитку ключових секторів та диверсифікації економіки.

Також участь у численних угодах про вільну торгівлю дозволяє Україні диверсифікувати своїх торговельних партнерів, зменшуючи залежність від будь-якого одного ринку. Така диверсифікація допомагає зменшити ризики, пов'язані з економічним спадом в окремих регіонах.

Угоди про вільну торгівлю часто передбачають гармонізацію регуляторного середовища, приведення українських стандартів у відповідність до стандартів країн-партнерів. Таке зближення може підвищити ефективність, зменшити торговельні бар'єри та створити більш сприятливе бізнес-середовище.

Недоліки:

1) посилення конкуренції (хоча доступ до нових ринків є перевагою, він також наражає вітчизняні галузі на посилення конкуренції; менш конкурентоспроможні галузі можуть зіткнутися з проблемами в адаптації до припливу іноземних товарів і послуг);

2) економічні диспропорції (диспропорції в економічному розвитку та промисловому потенціалі між Україною та її торговельними партнерами можуть призвести до нерівномірного отримання вигод; більші та більш розвинені економіки можуть мати більш значний вплив на український ринок, ніж навпаки);

3) залежність від зовнішніх факторів (економічне співробітництво в зонах вільної торгівлі робить Україну більш вразливою до зовнішніх факторів, таких як глобальні економічні спади, геополітична напруженість або зміни в торговельній політиці країн-партнерів);

4) регуляторні виклики (хоча регуляторне зближення може бути вигідним, адаптація до нових або складних регуляторних рамок може створювати проблеми для українського бізнесу; дотримання різноманітних стандартів може збільшити операційні складнощі);

5) потенційне скорочення робочих місць (посилення конкуренції та вимог до ефективності може призвести до витіснення робочих місць у секторах, які намагаються конкурувати з міжнародними партнерами. Управління соціальним впливом таких змін викликає занепокоєння).

Успіх України в подоланні цих переваг і недоліків залежить від ефективної політики, адаптивних стратегій і здатності використовувати можливості, які надає участь у різних зонах вільної торгівлі.

Активна участь України в зонах вільної торгівлі (ЗВТ) є важливим кроком на шляху до інтеграції у світову економіку та відкриває широкі можливості для економічного розвитку країни. Водночас, цей процес приносить ряд викликів, які потребують стратегічного підходу та адаптації.

Однією з основних економічних вигод від участі в ЗВТ є зростання експорту. Зниження або повне усунення митних бар'єрів між країнами-учасниками створює сприятливі умови для збільшення експорту української продукції. Виробники отримують легший доступ до нових ринків, що сприяє розширенню експортних можливостей та збільшенню валютних надходжень до країни. Це, у свою чергу, позитивно впливає на зростання ВВП та економічну

стабільність. Крім того, участь у ЗВТ значно підвищує інвестиційну привабливість України. Зниження торговельних бар'єрів та спрощення митних процедур роблять країну більш привабливою для прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Інвестори прагнуть скористатися вигодами від доступу до великих ринків через українську економіку, що стимулює розвиток інфраструктури, технологічний прогрес та модернізацію виробничих потужностей [44].

ЗВТ також сприяють диверсифікації ринків збуту. Зменшення залежності від окремих ринків, таких як російський, є важливим для забезпечення стабільності української економіки. Вступ до європейських, азійських та інших міжнародних торгових зон дозволяє українським виробникам диверсифікувати ринки збуту, що знижує ризики та забезпечує стабільніші економічні перспективи. Ще однією важливою вигодою є підвищення конкурентоспроможності українських компаній. Відповідність міжнародним стандартам якості товарів та послуг стимулює підприємства до впровадження інновацій, покращення продуктивності та якості продукції. У результаті українські товари стають більш конкурентоспроможними на глобальному ринку, що сприяє подальшому зростанню експорту та економічному розвитку. Участь у ЗВТ також сприяє покращенню бізнес-клімату в Україні. Зменшення регуляторних бар'єрів та спрощення процедур торгівлі полегшує ведення бізнесу, стимулює розвиток підприємництва та залучає нових учасників ринку. Це створює сприятливе середовище для економічної активності та зростання.

Проте, разом з вигодами участь у ЗВТ приносить і ряд викликів. Одним із головних викликів є збільшення конкуренції з боку іноземних компаній. Українські виробники, особливо уразливі галузі, можуть постраждати від цього, що потребує активної підтримки з боку держави та адаптації бізнесу до нових умов. Необхідність відповідності міжнародним стандартам якості товарів та послуг вимагає значних інвестицій та ресурсів. Це особливо складно для малого та середнього бізнесу, який може не мати достатньо ресурсів для швидкої адаптації. Водночас, зниження або усунення митних тарифів може призвести до зменшення надходжень до державного бюджету, що викликає необхідність у

пошуку компенсаторних заходів для забезпечення фінансової стабільності країни. Збільшення конкуренції та необхідність адаптації можуть призвести до соціально-економічних наслідків, таких як скорочення робочих місць у деяких галузях. Це створює соціальні виклики, такі як безробіття та необхідність перекваліфікації працівників, що потребує активної підтримки з боку держави. Розвиток торгівлі вимагає також модернізації інфраструктури, включаючи транспортну та логістичну системи. Відсутність належної інфраструктури може обмежити потенційні вигоди від ЗВТ, що вимагає значних інвестицій та планування.

Прикладом втілення усіх вище перелічених викликів та вигод може слугувати модель співробітництва України та ЄС. Після того, як росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, ЄС пішов на безпрецедентні кроки та зняв усі обмеження на імпорт українських продуктів у червні 2022 року, що сприяло зростанню обсягу українського імпорту. Радикальна лібералізація фактично стала джерелом життя економіки України під час війни. Водночас вона зазначила низку викликів, які необхідно подолати для повноцінної та взаємовигідної інтеграції України до внутрішнього ринку ЄС. Попри позитивні зрушення в економічному співробітництві, існує ряд проблем та викликів, які ставлять під питання стабільність інтеграційних процесів.

По-перше, це складність соціально-економічної ситуації. Затяжна конфліктна ситуація в Україні та припинення поставок енергоносіїв з росії в поєднанні з блокуванням країною-агресором українського аграрного експорту ускладнили соціально-економічне становище ЄС. Наприклад, за даними Євростату, деякі країни ЄС пережили більш значне зростання цін на продовольство, ніж інші. Найвищі показники зміни цін на хліб були відзначені в Угорщині (+66% у серпні 2022 року), за нею слідує Литва (+33%), Естонія та Словаччина (обидві країни - по +32%). [46].

По-друге, це міграційне навантаження. Російське вторгнення призвело до переміщення великої кількості громадян України, що призвело до окупації території, руйнування житлового фонду, соціальної та енергетичної

інфраструктури та масштабного насильства проти населення. Згідно з ООН, конфлікт в Україні став причиною "найшвидшого зростання кризи біженців після Другої світової війни" [47]. В основному біженців направляли до країн ЄС, зокрема Польщі, Німеччини, країн Балтії, Румунії та Чехії.

По-третє - процес ухвалення рішень за консенсусом, є стійкою проблемою у Європейському Союзі. Принцип досягнення узгодженості уповільнює та утруднює важливі рішення ЄС, особливо у сфері зовнішньої політики. Складність досягнення консенсусу пояснюється відмінностями в поглядах країн-членів ЄС, які визначаються внутрішньополітичною ситуацією, геополітичними орієнтаціями та зовнішніми впливами.

Отже, активна участь України в зонах вільної торгівлі є важливим кроком до інтеграції у світову економіку та відкриває численні можливості для економічного зростання. Проте, для максимізації вигод та мінімізації ризиків необхідно враховувати всі виклики та розробляти стратегії для їх подолання. Лише за умови комплексного підходу та адаптації до нових умов Україна зможе повністю скористатися перевагами від участі в ЗВТ та забезпечити стале економічне зростання.

3.2 Визначення факторів, що впливають на розвиток торговельно-економічного співробітництва України у межах зон вільної торгівлі

На розвиток торговельно-економічного співробітництва України в рамках зон вільної торгівлі впливають кілька факторів, що відіграють вирішальну роль у формуванні динаміки та результатів участі України в цих угодах. Розглянемо основні з них.

1. Різноманітність та обсяг угод про вільну торгівлю, в яких бере участь Україна, зокрема, з Європейським Союзом, Канадою, Ізраїлем та іншими країнами, впливають на можливості та умови торгівлі. Кожна угода може містити різні положення, що впливають на різні сектори. Більшість угод про вільну торгівлю, учасником яких є Україна, є двосторонніми угодами, за винятком ЗВТ

СНД, яка є багатосторонньою. Усі існуючі ЗВТ в Україні можна поділити на дві великі категорії: ЗВТ «старого покоління» та ЗВТ «нового покоління».

Угоди про вільну торгівлю «старого покоління» (а саме двосторонні угоди про вільну торгівлю з країнами-членами СНД, а також з Грузією, Азербайджаном, Туркменістаном і Македонією) були укладені ще до вступу України до вступу до СОТ і мають такі відмінні риси:

- сфера їх дії обмежена лише товарами;
- ці угоди в першу чергу орієнтовані на торгівлю товарами та скасування ввізних мит;
- вони складені в дуже загальному вигляді, часто не маючи достатньої конкретизації для ефективної реалізації;
- у відповідних угодах відсутні детальні правила врегулювання спорів (майже всі угоди про вільну торгівлю передбачають лише двосторонні консультаційні механізми для вирішення всіх спорів);
- угоди передбачають повну лібералізацію торгівлі товарами. Незважаючи на те, що вони прямо не передбачають жодних винятків із повної лібералізації, на практиці такі винятки узгоджуються сторонами в окремих протоколах (зазвичай приймаються на рівні урядів), які часто переглядалися або призупинялися повністю або частково. Таким чином, на практиці через такий несистемний підхід навряд чи можна виділити повний перелік дієвих винятків [42].

Угоди про вільну торгівлю «нового покоління» (включаючи Угоду про вільну торгівлю між Україною та Великою Британією, Угоду про вільну торгівлю між Україною та Ізраїлем, Угоду про вільну торгівлю між Україною та ЗВТ між Україною та Канаду-Україну) були укладені Україною протягом останніх десяти років і ґрунтувалися на існуючих рамках зобов'язань та зобов'язань СОТ, часто виходячи за їх межі. Сфера охоплення таких угод є ширшою і, залежно від угоди, охоплює такі сфери, як торгівля послугами, інтелектуальна власність, інвестиції, державні закупівлі, спрощення процедур торгівлі, електронна комерція, конкуренція, рух капіталу, робоча сила та механізми врегулювання спорів. Крім

того, такі угоди містять конкретні правила та процедури, які дозволяють ефективно функціонувати зонам вільної торгівлі (наприклад, широкі правила походження, механізми кумуляції, процедури повідомлення та детальні механізми врегулювання спорів). Угоди про вільну торгівлю «нового покоління» також, як правило, містять детальні графіки поступок, що вказують на рівень лібералізації, який має надаватися на кодовій основі.

2. Розмір і потенціал ринків країн-партнерів впливають на обсяг торгівлі. Наприклад, розмір та потенціал ринків країн-членів Європейського Союзу (ЄС) суттєво впливають на розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС у рамках зон вільної торгівлі. Великі та різноманітні ринки ЄС пропонують Україні значні можливості для зростання експорту та економічного розвитку. Масштаби ринку ЄС з його сотнями мільйонів споживачів надають українському бізнесу доступ до широкої клієнтської бази. Крім того, економічний потенціал країн-членів ЄС, що характеризується високою купівельною спроможністю, створює попит на різноманітні товари та послуги. Як наслідок, розмір і динамізм ринків ЄС слугують каталізатором збільшення обсягів торгівлі, сприяючи співпраці та економічній інтеграції між Україною та країнами-членами ЄС в рамках угод про вільну торгівлю, що сприяє взаємному процвітанню та розвитку [13].

3. Регуляторна база є фундаментальним фактором, що впливає на розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та іншими країнами в рамках зон вільної торгівлі. Послідовне та узгоджене регулювання створює сприятливе середовище для транскордонної торгівлі, мінімізуючи бар'єри та забезпечуючи передбачуваний ландшафт для бізнесу. Коли Україна гармонізує свої регуляторні практики зі своїми торговельними партнерами, вона розширює доступ до ринків, сприяє прозорості та зменшує витрати на дотримання вимог законодавства. Таке узгодження є особливо важливим у зонах вільної торгівлі, оскільки воно сприяє чесній конкуренції, заохочує іноземні інвестиції та сприяє загальному економічному розвитку країн-учасниць. Чітко визначена регуляторна база слугує каталізатором взаємної довіри та співпраці, дозволяючи країнам

скористатися спільними економічними можливостями та сприяючи сталому зростанню торговельних відносин між залученими сторонами.

4. Інфраструктура та логістика теж відіграють важливу роль у формуванні динаміки торговельно-економічного співробітництва між Україною та країнами-партнерами в рамках зон вільної торгівлі. Ефективні транспортні мережі, розвинені порти та налагоджені логістичні системи мають важливе значення для безперешкодного руху товарів та послуг. Належна інфраструктура не лише зменшує транспортні витрати, але й підвищує конкурентоспроможність української продукції на світовому ринку. У контексті зон вільної торгівлі потужна інфраструктура сприяє розвитку зв'язку, полегшує своєчасну доставку та посилює стійкість ланцюгів поставок. Спільні інвестиції в інфраструктурні проекти між країнами-учасниками можуть сприяти подальшій оптимізації торговельних маршрутів, скороченню часу транзиту та відкриттю нових шляхів для економічної співпраці.

5. Політична стабільність є важливим фактором, що впливає на розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та її країнами-партнерами в рамках зон вільної торгівлі. У контексті зон вільної торгівлі політична стабільність підвищує ефективність переговорів та імплементації торговельних угод. Вона забезпечує основу для розвитку нормативно-правової бази, сприяє створенню сприятливого бізнес-клімату та заохочує прямі іноземні інвестиції. Політично стабільне середовище відіграє важливу роль у зміцненні довіри між країнами-учасниками, сприянні дипломатичному діалогу та забезпеченні сталого зростання торговельно-економічного партнерства в рамках зон вільної торгівлі.

Розуміння та ефективне управління цими факторами має важливе значення для використання Україною повного потенціалу торговельно-економічного співробітництва в рамках зон вільної торгівлі. Регулярні оцінки та адаптація до мінливих умов сприяють сталості та успіху такої співпраці.

3.3 Рекомендації, які сприятимуть поліпшенню торговельно-економічного співробітництва України у межах зон вільної торгівлі

Для посилення торговельно-економічного співробітництва України в рамках зон вільної торгівлі можна розглянути декілька рекомендацій:

1. Продовжувати зусилля з диверсифікації торговельних партнерств, щоб зменшити залежність від конкретних ринків. Вивчення нових регіонів та зміцнення існуючих відносин сприятиме створенню більш стійкої та універсальної торговельної мережі.

2. Покращувати інфраструктуру та логістичні можливості, щоб спростити рух товарів та зменшити витрати, пов'язані з торгівлею. Ефективні транспортні системи, модернізовані порти та спрощені митні процеси підвищать конкурентоспроможність.

3. Впроваджувати цільові ініціативи для підтримки МСП в адаптації до вимог міжнародної торгівлі. Надання ресурсів, навчання та фінансова допомога можуть допомогти малим підприємствам орієнтуватися в складних умовах глобальних ринків.

4. Працювати над подальшим узгодженням нормативно-правової бази з країнами-партнерами, сприяючи створенню сприятливого бізнес-середовища. Спрощення процедур відповідності та забезпечення передбачуваності регуляторних норм сприятиме залученню більшої кількості іноземних інвестицій.

5. Сприяти впровадженню інновацій та технологій у різних галузях для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності. Впровадження цифрових рішень може впорядкувати процеси, зменшити витрати та підвищити загальну ефективність бізнесу, що бере участь у міжнародній торгівлі.

6. Заохочувати економічну диверсифікацію, підтримуючи галузі з високим потенціалом зростання. Інвестиції в такі сектори, як технології, відновлювана енергетика та виробництво з високою доданою вартістю, можуть сприяти створенню більш динамічної та стійкої економіки.

7. Впроваджувати проактивні заходи, спрямовані на подолання потенційного витіснення робочих місць та соціально-економічних викликів, що виникають внаслідок посилення конкуренції. Мережі соціального захисту, програми перекваліфікації та цільова підтримка постраждалих галузей можуть допомогти пом'якшити негативні наслідки.

8. Брати активну участь у поточних торговельних переговорах для вирішення нових викликів та використання нових можливостей. Регулярний перегляд та оновлення існуючих угод гарантує, що вони залишатимуться актуальними та вигідними для всіх залучених сторін.

9. Впроваджувати сталі та відповідальні бізнес-практики, щоб відповідати світовим тенденціям та очікуванням. Це включає екологічні, соціальні та управлінські міркування, які можуть покращити імідж країни та привабити сумлінних інвесторів. [45]

10. Підтримувати стабільне політичне середовище та впроваджувати розумну економічну політику для зміцнення довіри серед інвесторів та торговельних партнерів. Стабільність є ключовим фактором для залучення довгострокових інвестицій та сприяння сталому економічному зростанню (рис. 3.1).

Стратегічно дотримуючись цих рекомендацій, Україна може позиціонувати себе для досягнення більшого успіху в складному ландшафті міжнародної торгівлі, сприяння економічному зростанню та посилення своєї ролі на світових ринках.

Отже, участь України в різних зонах вільної торгівлі демонструє чітке прагнення сприяти економічному зростанню та розширенню своєї присутності у світовій торгівлі. Розгалужена мережа торговельних угод, що охоплює регіони від Європейського Союзу до Канади, Ізраїлю та інших країн, надає Україні платформу для використання широкого спектру економічних можливостей. Перспективи економічного розвитку є багатообіцяючими, оскільки ці угоди сприяють розширенню доступу до ринків, стимулюють інновації та сприяють загальній стійкості української економіки.

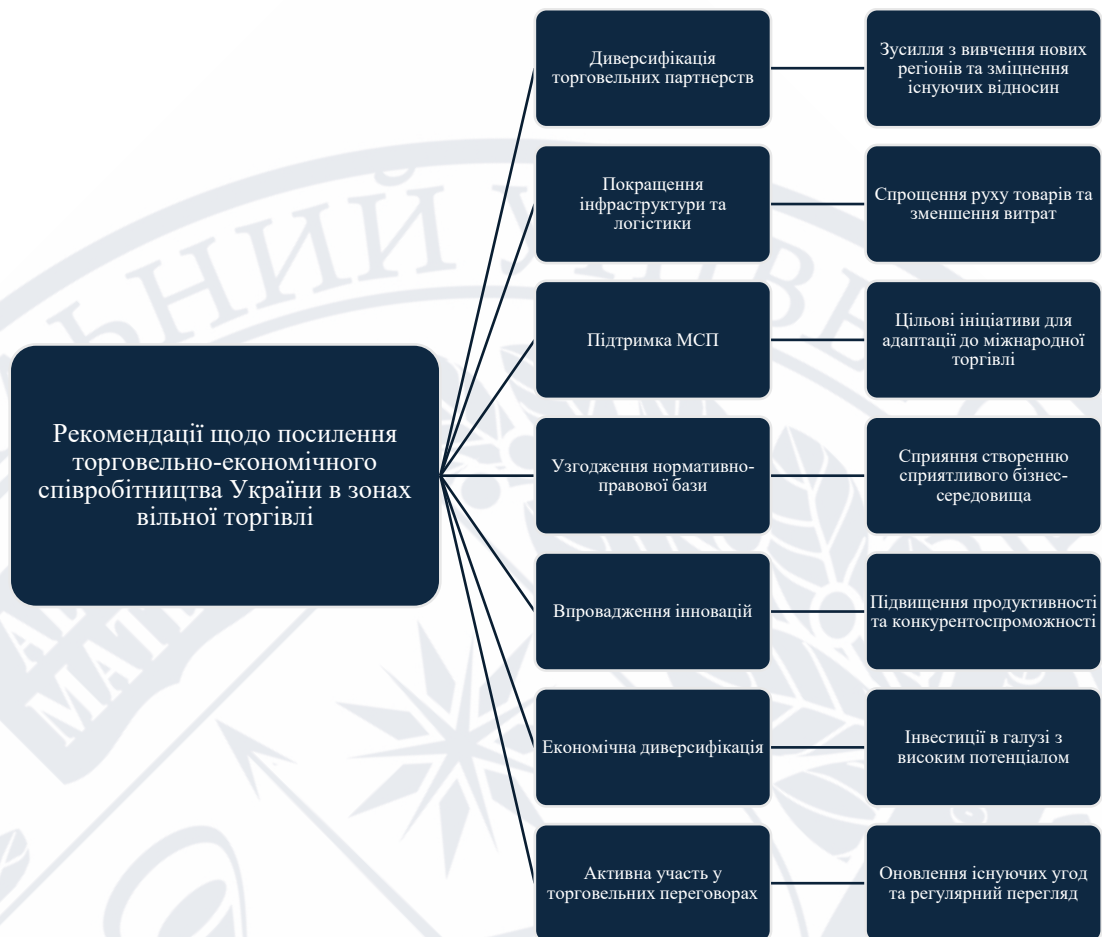

Рисунок 3.1 – Рекомендації щодо посилення торговельно-економічного співробітництва України в зонах вільної торгівлі

Джерело: складено автором

Європейський Союз є ключовим партнером, а Угода про асоціацію та поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі відіграє центральну роль у формуванні економічного середовища України. Зокрема, дана Угода сприяла певній модернізації української промисловості, приведенню регуляторних стандартів у відповідність до норм ЄС та просуванню сталих практик. Таке узгодження не лише посилює торгівлю, але й позиціонує Україну як привабливу країну для іноземних інвестицій, які прагнуть отримати доступ до європейського ринку.

Крім того, розширення угод про вільну торгівлю з такими країнами, як Канада, Ізраїль, а також переговори в рамках Євразійського економічного союзу, що тривають, серед іншого, підкреслюють прихильність України до

диверсифікованої та інклюзивної економічної стратегії. Проактивний підхід до оновлення та розширення цих угод, про що свідчать переговори з Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ), свідчить про динамічну та адаптивну економічну політику. Загалом, перспективи економічного розвитку України через участь у зонах вільної торгівлі є яскравими і залежать від подальших зусиль країни, спрямованих на стратегічне використання цих угод, інвестування у ключові сектори та адаптацію до змін у світовій економічній динаміці.

Висновки до розділу 3

Отже, у третьому розділі розглядаються перспективи економічного просування України через активну участь у ЗВТ та проаналізовано можливі виклики та загрози. З одного боку, участь України в зонах вільної торгівлі сприяє збільшенню експорту, залученню іноземних інвестицій та розвитку нових торговельних партнерств. Це сприяє розвитку експортно-орієнтованих галузей, стимулює зростання ВВП, збільшення зайнятості та доходів населення. Крім того, активна участь у зонах вільної торгівлі сприяє розвитку інфраструктури та впровадженню новітніх технологій. З іншого боку, можуть виникати проблеми з конкурентоспроможністю внутрішнього виробництва, а також ризики втрати ринків збуту через зростання імпорту. Також, посилення конкуренції з іноземними виробниками, що може негативно вплинути на сектори економіки, які не готові до швидких змін, а також ризики, пов'язані з нестабільністю зовнішніх ринків та коливаннями світових цін. Прогнозуючи майбутні економічні вигоди та виклики, можна очікувати зростання обсягів міжнародної торгівлі та розвиток нових ринків збуту, але й необхідність адаптації внутрішнього виробництва до нових умов конкуренції.

Визначення факторів, що впливають на розвиток торговельно-економічного співробітництва України у межах зон вільної торгівлі, включає аналіз як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Внутрішні фактори включають рівень розвитку інфраструктури, конкурентоспроможність національних

виробників, стабільність економічної та політичної ситуації, а також наявність кваліфікованої робочої сили. Зовнішні фактори охоплюють глобальні економічні тенденції, політику основних торговельних партнерів, коливання цін на основні експортні товари та загальні умови міжнародної торгівлі. Важливим аспектом є також дотримання стандартів та вимог, встановлених міжнародними угодами, що впливає на можливість безперешкодного виходу українських товарів на зовнішні ринки.

У свою чергу, було виділено ряд рекомендацій, які сприятимуть поліпшенню торговельно-економічного співробітництва України у межах зон вільної торгівлі, які включають кілька стратегічних заходів. Реалізація цих рекомендацій дозволить Україні максимально використати потенціал ЗВТ для свого економічного зростання.

ВИСНОВКИ

1. З'ясовано, що зона вільної торгівлі є ключовим елементом сучасної світової економічної системи, сприяючи зближенню країн та створенню сприятливого середовища для міжнародної торгівлі. Розвиток цих зон свідчить про поступове збільшення глобальної взаємодії та формування спільних правил для сприяння стабільності та ефективності міжнародного економічного середовища.

2. Описано механізми функціонування зон вільної торгівлі, що базуються на укладенні спеціальних угод між країнами для зменшення торговельних бар'єрів. Це включає скасування або зниження мит, регулювань та інших обмежень для сприяння вільному руху товарів і послуг. Механізми також передбачають встановлення стандартів і правил для забезпечення справедливої конкуренції та захисту інтересів учасників. Однак ефективність ЗВТ залежить від ретельного виконання та взаємодії між країнами, а також врахування їхніх економічних і соціокультурних особливостей.

3. Досліджено, що глобалізація відіграє ключову роль у формуванні торговельно-економічного простору через зони вільної торгівлі (ЗВТ). За допомогою ЗВТ, країни стають частиною широкого глобального економічного співтовариства, що сприяє розвитку міжнародних торговельних відносин та збільшенню обсягів торгівлі.

4. Охарактеризовано торговельно-економічне становище України, що визначається активною участю країни в ряді зон вільної торгівлі, яка включає угоди з Європейським Союзом, країнами СНД, та іншими партнерами. Це сприяє розширенню зовнішньоторговельних можливостей та прискорює економічний розвиток. З іншого боку, виклики, такі як політична нестабільність та геополітичні конфлікти, можуть впливати на торговельні потоки та економічну динаміку країни.

5. Проведено огляд існуючих зон вільної торгівлі, в яких бере участь Україна і встановлено, що Україна активно бере участь у ряді зон вільної торгівлі,

включаючи угоди з ЄС, СНД, та іншими країнами. Ці угоди сприяють розширенню торговельних можливостей та підтримці економічного зростання України. Однак, щоб максимізувати вигоди від цих зон вільної торгівлі, важливо продовжувати адаптацію та оптимізацію торговельної стратегії, враховуючи економічні, політичні та геополітичні виклики.

6. Проаналізовано, що участь України в зонах вільної торгівлі має значущий вплив на економічне становище країни, сприяючи збільшенню експорту, привертанню інвестицій і розвитку промисловості. Однак важливо постійно адаптувати стратегії в умовах змін на міжнародному ринку та забезпечувати ефективне використання торговельних можливостей для сталого економічного зростання.

7. Виявлено, що участь України в зонах вільної торгівлі відкриває перед країною значні переваги, такі як розширення ринків збуту, підвищення експортного потенціалу та залучення іноземних інвестицій. Однак цей процес також супроводжується викликами, зокрема, потребою вирішення технічних та регуляторних аспектів, конкуренцією на світовому ринку та необхідністю адаптації до вимог міжнародних стандартів, що визначає необхідність ефективного управління та стратегічного планування.

8. Встановлено, що розвиток торговельно-економічного співробітництва України в межах зон вільної торгівлі значною мірою залежить від таких факторів, як розмір і потенціал ринків партнерів, регуляторна база, інфраструктура та логістика, а також політична стабільність. Ефективне врахування цих аспектів визначає успішність українського участі в міжнародних торговельних відносинах та сприяє розвитку економіки країни.

Для поліпшення торговельно-економічного співробітництва України в межах зон вільної торгівлі рекомендується активно вдаватися до механізмів діалогу та співпраці з партнерами, спрямованих на вирішення торговельних питань та вдосконалення умов торгівлі. Крім того, важливо зосередитися на модернізації інфраструктури та логістичних систем для забезпечення

ефективного перевезення товарів, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських товарів на міжнародних ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галаган С. О. Міжнародно-правове регулювання створення та функціонування зон вільної торгівлі : автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2019. 19 с.
2. Що таке зона вільної торгівлі? *Kyiv School of Economics*. URL: <http://surl.li/nlehj> (дата звернення: 03.04.2024).
3. Богдан Т. П. Зона вільної торгівлі України з ЄС: нові правила, ризики та можливості. *Фінанси України*. 2018. № 10 (275). С. 7–27.
4. Шевченко В. Взаємодія торговельних і фінансових взаємозв'язків у зонах вільної торгівлі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2018. Вип. 9. С. 24-30.
5. Special economic zones. *United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) World Investment Report (WIR)*. 2019. Р. 127–206. URL: <https://doi.org/10.18356/0747a806-en> (дата звернення: 03.04.2024).
6. Urata S. Globalization and the Growth in Free Trade Agreements. *Asia-Pacific Review*. 2022. Vol. 9. № 1. Р. 20–32. URL: <http://surl.li/nlejt> (дата звернення: 03.04.2024).
7. Степанова І. С. Функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС як результат активізації інтеграційних процесів. *Агросвіт*. 2018. № 1/2, січ. С. 41–46.
8. Mukunoki H., Okoshi H. Tariff elimination versus tax avoidance: free trade agreements and transfer pricing. *International Tax and Public Finance*. 2021. URL: <https://doi.org/10.1007/s10797-021-09689-8> (дата звернення: 07.04.2024).
9. Kawabata Y., Takarada Y. Deep trade agreements and harmonization of standards. *Southern Economic Journal*. 2021. Vol. 88. № 1. Р. 118–143. URL: <https://doi.org/10.1002/soej.12500> (дата звернення: 07.04.2024).
10. Зовнішньоекономічна діяльність. *Держстат України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 07.04.2024).

11. Касабова І. А. Вплив глобалізації світової економіки на національний соціально-економічний розвиток. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2019. № 5 (96). С. 75–84.
12. Urata S. Globalization and the Growth in Free Trade Agreements. *Asia-Pacific Review*. 2022. Vol. 9. № 1. P. 20–32. URL: <http://surl.li/nlejt> (дата звернення: 11.04.2024).
13. Міжнародна торгівля: повернення до ЗБТ у погоні за зростанням. *Український тиждень*. 2017. URL: <http://surl.li/nledq> (дата звернення: 11.04.2024).
14. Rohac D. Why We Still Need Free Trade and Globalization. *SSRN Electronic Journal*. 2021. URL: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3779231> (дата звернення: 11.04.2024).
15. Ukraine. *The Observatory of Economic Complexity*. URL: <http://surl.li/nlejh> (дата звернення: 19.04.2024).
16. Ukraine Balance of Trade. *TRADING ECONOMICS*. URL: <http://surl.li/nleir> (дата звернення: 19.04.2024).
17. Державна митна служба. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення: 19.04.2024).
18. Самойлюк М., Левченко Є.. Економіка під час війни. Економіка України у 2023 році. URL: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/> (дата звернення: 21.04.2024).
19. Мінагро. Врожай 2023 – попередня оцінка. URL: <https://minagro.gov.ua/news/minahropolityky-prohnozuie-tsohorichnyi-vrozhai-zernovykh-ta-oliinykh-kultur-blyzko-74-mln-tonn> (дата звернення: 21.04.2024).
20. Ukraine Overview. *World Bank*. URL: <http://surl.li/mldow> (дата звернення: 21.04.2024).
21. Укрметалургпром. Результати діяльності металургійної галузі України URL: <https://www.ukrmetprom.org/rezultati-diyalnosti-metalurgiynoi-7/> (дата звернення: 21.04.2024).
22. Kolysnychenko V. Ukrainian steelmakers exported 24 million tons of iron ore in 2022. *GMK*. URL: <http://surl.li/nleig> (дата звернення: 22.04.2024).

23. Гвоздева О., Корнилюк Р. Сильне плече аграріїв. За вісім місяців 2023 року агросектор приніс Україні вп'ятеро більше виручки, ніж металургія. Які країни купують українці? Дослідження. Forbes.ua. 2023. URL: <http://surl.li/nlecc> (дата звернення: 22.04.2024).

24. Ukraine: top import partners 2022. Statista. URL: <http://surl.li/nlejp> (дата звернення: 22.04.2024).

25. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про вільну торгівлю: Угода Каб. Міністрів України від 09.01.1995 р.: станом на 21 трав. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_600#Text (дата звернення: 24.04.2024).

26. Угода про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною : Угода Україна від 18.01.2001 р.: станом на 6 жовт. 2022 р. URL: <http://surl.li/nlefm> (дата звернення: 24.04.2024).

27. Угода про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ : Угода Україна від 24.06.2010 р.: станом на 7 груд. 2011 р. URL: <http://surl.li/ndlii> (дата звернення: 24.04.2024).

28. Ukraine and EFTA states announce start of negotiations on updating a number of free trade agreements. *Ministry of Economy of Ukraine*. 2023. URL: <http://surl.li/nleik> (дата звернення: 26.04.2024).

29. Економічна правда. Україна має ЗВТ з 45 країнами – Мінекономрозвитку. *Економічна правда*. 2017. URL: <http://surl.li/nlech> (дата звернення: 26.04.2024).

30. Угода про вільну торгівлю між Урядом України та Урядом Чорногорії: Угода Респ. Чорногорія від 18.11.2011 р.: станом на 16 жовт. 2012 р. URL: <http://surl.li/nlegv> (дата звернення: 26.04.2024).

31. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р.: станом на 25 жовт. 2022 р. URL: <http://surl.li/hwks> (дата звернення: 26.04.2024).

32. Угода про вільну торгівлю між Україною та Канадою : Угода Україна від 11.07.2016 р.: станом на 9 берез. 2018 р. URL: <http://surl.li/nlegc> (дата звернення: 26.04.2024).

33. Угода про вільну торгівлю між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Ізраїль : Угода Каб. Міністрів України від 21.01.2019 р.: станом на 11 лип. 2019 р. URL: <http://surl.li/nlefb> (дата звернення: 26.04.2024).

34. Угода про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії : Угода Україна від 08.10.2020 р.: станом на 18 серп. 2022 р. URL: <http://surl.li/fhlem> (дата звернення: 26.04.2024).

35. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Грузія про вільну торгівлю: Угода Каб. Міністрів України від 09.01.1995 р.: станом на 21 трав. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268_600#Text (дата звернення: 26.04.2024).

36. Info Sapiens. Рівень безробіття, % від робочої сили та частка опитаних, хто економить на їжі, % URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=300> (дата звернення: 28.04.2024).

37. ЗВТ України з іншими державами: як змінювався експорт та імпорт товарів. *Слово і Діло*. 2021. URL: <http://surl.li/nlecy> (дата звернення: 28.04.2024).

38. Інвестиційна діяльність в Україні за 2022 рік. *Міністерство економіки України*. 2023. URL: <http://surl.li/nledg> (дата звернення: 28.04.2024).

39. Зовнішня торгівля України: як змінювався експорт та імпорт. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/08/31/infografika/ekonomika/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-yak-zminyuvavsya-eksport-ta-import> (дата звернення: 03.05.2024).

40. Укрметалургпром. Україна у світовому металургійному виробництві за 2 місяці 2024 р. URL: <https://www.ukrmetprom.org/ukraina-u-svitovomu-metalurgiynomu-v-37/> (дата звернення: 03.05.2024).

41. Вікторія Агапова. Українська металургія після 24 лютого: хто підставить плече атлантові? URL: <https://voxukraine.org/ukrayinska-metalurgiya-pislya-24-lyutogo-hto-pidstavyt-pleche-atlantovi> (дата звернення: 03.05.2024).
42. Trade Agreements. International trade 2023. *Sayenko Kharenko*. 2022. URL: <https://sk.ua/international-trade-2023/> (дата звернення: 12.05.2024).
43. Сергій Кучеренко. Іноземні інвестори вже повертаються? URL: <https://mind.ua/publications/20271636-inozemni-investori-vzhe-povertayutsya-yak-ukrayina-otrimala-42-mlrd-u-2023-roci> (дата звернення: 17.05.2024).
44. Комар Н. Зони вільної торгівлі: еволюція і ефекти для країн-учасниць. *Вісник Тернопільського національного економічного університету. Економічні науки*. 2015. Вип. 1, січ. - берез. С. 68–79.
45. Комар Н., Уніят А. Регіональні угоди про вільну торгівлю за участю України: можливості та ризики. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-36> (дата звернення: 17.05.2024).
46. Анастасія Жарикова. Хліб у країнах Європи подорожчав на 18% за рік – Євростат. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/20/691651/> (дата звернення: 17.05.2024).
47. Слово і Діло. Війна в Україні: кількість біженців досягла 3,8 млн людей. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/03/28/novyna/suspilstvo/vijna-ukrayini-kilkist-bizhencziv-dosyahla-38-mln-lyudej#google_vignette (дата звернення: 17.05.2024).
48. Шкурат М., Михайленко А. Місце українських виробників на світовому ринку аграрної продукції. *Галицький економічний вісник*. 2023. Том 84. № 5. С. 171-177. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/index.php?art=1225> (дата звернення: 17.05.2024).
49. Міжнародний бізнес: навчальний посібник / за загред. Савченко М.В., Орехової Т.В. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. 520 с.